Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 219 (9901) | 1975 чылдың сентябрь 18, четверг | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

БАЙ-ТАЛЧЫЛАР РАПОРТТААН

Бай-Тайга районнуң «Бай-Тал» совхозунуң ажыл-ишчилери күш-ажылчы тиилелгени чедип алган. Олар болза сиген белеткелиниң талазы-биле шудургу ажылдап, ону 1072 тоннаны белеткээр планныг тургаш, 1120 тоннаны херек кылында белеткеп ап, пландан ажыр 300 тонна сигенни кылырлар.

Күрүнеге дүк садарының талазы-биле план 33 тонна турда, ону 35 тонна кылдыр совхозтуң ишчилери күүсеткен. Пландан ажыр ам-даа 3 тонна дүктү күрүнеге садарын совхозтуң коллективи хүлээнгеп.

Бо дугайын бай-талчылар СЭКП обкомунга болгаш Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлелинге рапорттааннар.

Совхозтуң ажылдакчыларының бо чедишкини болза СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуур дээш социалистиг чарыштың калбартканының түннелинде чедип алдынган.

(БИСТИҢ КОРР.).

ПЛАНЫН АЖЫР КҮҮСЕТКЕН

Эрзин районнуң Ленин аттыг колхозтуң ажыл-ишчилери сентябрь 15-те мал чеми белеткээрипин планын 115,7 хуу күүсеткен дугайында СЭКП обкомунга, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинге рапорттаан.

Партияның XXV съездизинге төлептиг ужуражыры-биле сентябрь 25-ке чедир 100 тонна сигенни, 600 тонна савадны, мал чеминге хереглээр 500 тонна тарааны белеткеп алырын колхозтуң ажыл-ишчилери хүлээнген.

СЭКП-НИҢ XXV СЪЕЗДИЗИН ТӨЛЕПТИГ УТКУУЛ!

ХУУСААДА КЫЛЫР, БОТ-ҮНЕНИ ЧИИГЕДИР

Капитал тудуг сес айларда

Бо чылдың эрткен сес айларында республиканың тудуг организациялары 30727 мун рубльдин кол фондуларын ажыглалга киргеп. Оон иштинде 21243 мун рубль түүнүг бүдүрүлге объектилерин тутка. Ынчангаш республика иштизи-биле капитал тудуглар кылырының сес айларда даалгазын эрткен чылдыындан дээре кылдыр азы 116,4 хуу боттандырган. Эрткен чылдыбыле деңээрге кол фондуларны ажыглалга киирери 16,4 хуу өскен.

Сес айларда төпчүттүнген болгаш төпчүттүнмээн дөстернин акшаландырыышкыныларыбыле 620 баш мыйыстыг бодамал, 24550 баш хой кирер кажааларны тутка. Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозу 26000 га черже суг хөлдеткен, 900 га черни суг-тарган. Аъш-чем үлетпүрүнүң эргелери Туран хоорайда бир хоюкта 10 тонна хлеб быжырар хлеб заводун, Капитал тудуг эргелери 140 орунуг уруглар садын, 964 өреникчи өреник Кызылда ортумак школаны. Олар түүлдер эргелери тудуг ыяжы дилдирер болгаш ыяш болбаазырадыр комбинатты Кызылда тудуг дооскан. Ол комбинат чылда 75 мун кубометр дилиг материалдарын белеткеп үнүрер күчүлүг.

Капитал салыышкыныларының иштин хемчээли республиканың иштизи-биле 64034 мун рубль азы планзаныңга удур 84,0 хуу болган. Оон иштинде бүдүрүлге объектилерин тударынга 46060 мун рубльдин капитал салыышкыныларын чарыгдаан, азы 86,5 хуу. Тудуг-монтаж ажылдарының планы 85,6 хуу, оон иштинде бүдүрүлге объектилериниң тудуунун планы 87,2 хуу күүсеттинген.

Республиканың тудуг ажылында хожудаашкынар база бар. Чылдың сес айларында 12230 мун рубль түүнүг капитал салыышкыныны чедип шигээттинмээн. Ынчалза-даа эрткен чылдың бо үеэнинден күүсеттинген капитал салыышкыныларының иштин хемчээли 7706 мун рубльге өскен.

Кызылда далган дээрбелээр комбинатты, герамзиттиг сайдан тудуг материалдары кылыр комбинатты, Элегес-Аксында тудуг хавааларының материалдарын кылыр завод, Кызыл-Мажалыхта эът комбинаты, «Тыва даг-дүүг» комбинаттың ийнги эзлээнин тудуу, Кызылда сөөктен далган кылыр завод, минералдыг чемнишчидилгелер базазын, Кызыл — Балгазын арамының автооруу, Хову-Аксында даараныла фабриказы болгаш өске-даа бүдүрүлге черлериниң тудуу үргүдүлү, ол объектилерде тудуг-монтаж ажылдарын дүргедириңге тудугжулар күш-ажылчы үлүүн киирип турарын саниар-фактылар чугаалап турар.

Чуртталга тудугларын кылырынче база улуг кичээнгей салдынган. Ону боттандырарын улуг трестер холга алган. Январь—август айларда «Тыва тудуг» трест — 20620, «Тыва көдээ тудуг» трест — 16263, «Тыва сөптелге-тудуг» трест — 5461 дөрбелчин метр чуртталга шөлүн ажыглалга киирген. Олар даараалаштыр планны 69,6, 58,5, 80,6 хуу кылдыр күүсеткилээн. Моон алгаш көөрге, чуртталга шөлдерин ажыглалга киирери ам-даа хожудаашкында болуп турар. Чагыкчыларның берген санфактыларын барымдаалап алырга, сес айларда иштизи-биле 45148 дөрбелчин метр чуртталга шөлү ажыглалга киирген. Бо чылын эрткен чылдыындан 1536 мун дөрбелчин метр хөй чуртталга шөлүн кылып дооскан.

Тудуглар кылып турар организациялар сес айларныч тудуг-монтаж ажылдарының планын 91,5 хуу күүсеткен. Боттарының күжү-биле тудуглар кылырының план күүселдеэн 92,3 хуу болган. Керээ ёзугаар тудуглар кылыр 31 тудуг коллективтери бар. Оларның өгчетуг үеинин дургузунда оларның он бири салдынган планныг даалгазын күүседипкен. Боттарының күжү-биле тудуглар кылыр 39 тудуг организацияларының 16-зы планын күүсеткен.

Бо чылдың январь-июль айларында тудуг-монтаж ажылдарының бот-үнезин чиигедириниң планы 33690 мун рубль турган. Херек кырында оон күүселдеэн 33045 мун рубль чедир улгаткан. Тудугда ботүне 255 мун рубль чедир улгаткан. Планнаан бот-үнеге удур тудугнуң бот-үнезин улгаттырган трестер бо-дур: «Тыва тудуг» трест бот-үнезин—4,0, «Тыва көдээ-тудуг» трест — 4,6, Респотребсоюзтуң сөптелге-тудуг эргелери — 2,4, Иштики херектер министерствозунуң капитал тудуг киллизи — 5,7, № 14 механизация эргелери — 27,0, Садыг министерствозунуң сөптелге-тудуг эргелери — 2,0 хуу улгаттырган.

Тудугга бот-үнезин чиигедирери «Кызыл тудуг» эргелери—5,1, Чер ажылдары кылыр эргелер — 4,4, № 586 механизаттаан көжер колонна — 0,6 хуу чедир боттандыргай. Ол ышкаш 585, 957, 958 дугаарлыг көжер колонналар база бот-үнезин чиигеткен. «Тыва сөптелге-тудуг» трест, «Кызылдың төп электри станция тудуг» эргелери, «Тыва сөптелге-тудуг» трест болгаш оон-даа өске тудуг организациялары бот-үнезин база чиигеткеннер.

ХОЖУДААШКЫННЫ БОЛДУРБАС

● Дүжүт ажаалдазының хүн · демдеглели ●

Республиканың тараа шөлдериндe дүжүт ажаап алыышкыны бо хүннерде түлүктеп турар. Августуң 15-ке чедир республикада шупту 99805 гектар чернин тараа культураларын кестирген — ол бүгү шөлдүн 38,6 хуузу, кестирген тараадан 96359 гектарныын ажаап алган азы 96,5 хуузу. Ажаап алган шөлдүн гектарындан ортумаа-биле 3,9 центнер дүжүт алдынган.

Тус-тус районнарның ажаап алыышкынны чорудуп турарын август 15-те хуу-биле көргүзерге мындыг:

Районнар	Нинти тараа шөлүнден кестиргени	Кестингениннен бастырып алганы	Гадаа ортумак дүжүт (центнер-биле)
Кызыл	51,4	97,4	3,1
Улуг-Хем	45,8	100,0	3,5
Танды	43,8	98,9	3,2
Каа-Хем	42,9	94,5	5,3
Бии-Хем	38,4	88,8	5,3
Барыын-Хемчик	24,3	93,9	5,1
Чөөн-Хемчик	18,1	94,6	4,3
Тес-Хем	13,4	100,0	2,1
Эрзин	6,6	100,0	5,2
Бай-Тайга	5,3	100,0	7,7

Үстүнде медээден алгаш көөрге, Кызыл, Улуг-Хем, Танды болгаш Каа-Хем районнарның ажыл-агыйлары дүжүт ажаап алыышкының шалыпкын чорудуп турар-дыр. Ылангыя күскү хову ажылдарын «Шамбалыг», «Тиилелге», «Кызыл тараачын», «Саян» совхозтар комплекстиг кылдыр чорудуп турар. Шөлдүн тараазы ажааттынары билек-ле саванны бөлүп чайлаткаш-азы тырып боодалдааш, хосталган ангысче трактор агрегаттарын киирип, андырлганы үзүктелиишкин чок чорудуп турар.

СЭКП-ниң XXV съездизинге төлептиг белек-биле ужуражыр, тоску беш чылдың доозукчу чылының дүжүдүн чидириг чокка кыска хуусаада ажаап алыр, күскү ажылдарны бүрүн комплекизи-биле чорудар дээш калбарган социалистиг чарышка киришпишаан, чамдык ажыл-агыйлар шалыпчы күш-ажылчы эзлчегдерни чарлап турар апарган. Ындыг үнелиг эгелээшкин Кызыл районуң «Шамбалыг» совхозунга төрүттүнгеп. Анаа дүжүт ажаап алыышкынынга, савазны бөлүп сөөртүрүнге, күскү ангыс андырлгазынга техниканы эң-не бедик бүдүрүкчүүг ажытлаары-биле 40 шактыг шалыпчы күш-ажылчы эзлчегни чоокта эрттирген. Ол шалыпчы эзлчег бедик үретүнелдя бергеп. Шамбалыг-жыларның үлегерин «Тиилелге» совхозтуң ишчилери база эдергеш, 40 шактың күш-ажылчы эзлчээн эрттиргеп. Бо үнелиг эгелээшкинни өске-даа ажыл-агыйларга деткип чорудары эргежок чугула.

Тус-тус ажыл-агыйлардан «Дөн-Терезин», «УТКА 25 чылы», «Шивилиг», «Сукпак», «Тиилелге», «Кызыл тараачын» совхозтар болгаш Көдээ ажыл-агыйнын дуржулга станциязы дүжүт ажаап алыышкынын шалыпкын чорудуп, бүгү тараазының кезиниден хөйүн ажаап апкан, харын-даа оларның чамдыктары ол чугула кампанияны доозарынга чоокшулай бергеп.

Көдээ ажыл-агыйда эң чугула бо кампанияже Өөвр болгаш Тожу районнарның ажыл-агыйлары ам-даа эгелеп кирбээни эллептиг. Ол ышкаш дүжүт ажаап алыышкынын Бай-Тайга, Эрзин, Тес-Хем, Чөөн-Хемчик база Барыын-Хемчик районнар кончуг оожум чорудуп, кудуруктап турар. Чижээ, Бай-Тайга районда 5207 гектар тараанын 4900 гектар хирези ам-даа сыпте турбушаан. А оон кадында ол районнуң ажыл-агыйларының ажаап алган шөлүнүң гектарындан ортумак дүжүт республикада эң хөй—7,7 центнер болуп турар. Моон алырга, ында дүжүт багай эвестир.

Барыын-Хемчикте ам-даа беш мун гектар хире тараа сыпта турбушаан. Ол шөлдерде дүжүт багай эвес. Ажаатынган черлериниң гектарындан 5 центнер ажыг дүжүт алдынып турар. «Хемчик» совхоз ажааган шөлдериниң гектарындан 8,6 центнер дүжүтү алган. Дүжүт ол хире чаагай турбуже, совхозта 2797 гектар тараадан үүгле 439 гектарны ажаап алган.

Дүжүт ажаап алыышкының октябрьның 1-ге чедир бүрүн доозар сорулга көдээнің ажыл-ишчилериниң мурнунда салдынган болгай. Ындыг болганда, ылангыя хожудап турар районнарның партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнары көдээ ажыл-агыйда бо чугула кампанияны чогуур үеэнинде чедишкиниг доозар дээш шиитпирлиг хемчегларни алыры негеттиниң турар.

Ортун Назын «Кызыл тудуг» эргелелинде Ф. Лухоузовка удурткан тудугжулар бригадазында мурнакчыларның бирээзи. Оон ажылдап турар бригадазы ам 1976 чылдың февраль айның үлүүнге киириштир ажылдап турар. А Ортун Назын боду бо чылдың декабрьның планын күүседир чыгай бергеп.

Ортун Назын «СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуур дээш социалистиг чарыш дугайында» СЭКП Төп Комитединиң доктаалынга харыы кылдыр чылдың төнчүзүнге чедир немелде хүлээлгени алгаш, кады ажылдап турар эш-өөрүн социалистиг чарышче кыйгырган.

ЧУРУКТА: тудугжу Ортун Назын.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

А. Н. КОСЫГИННИҢ К. Р. РОДРИГЕС-БИЛЕ БЕСЕДАЗЫ

Сентябрь 16-да ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин Кубаның КП ТК-зының секретары, Куба Республиканың Премьер-Министринин оралакчызы К. Р. Родригести хүлээп алган. Чылыг, пайыралдыг байдалга эрткен беседаның үеэзинде Совет Эвилели биле Куба Республиканың аразында кады ажылдажылганы улам ынай хөгжүдериниң айтырыгларының талазы-биле санал-оналга солчулгазы болган.

Беседага ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы В. Н. Новиков, ССРЭ-ниң Курпланының даргазының оралакчызы Н. Н. Иноземцев, Куба таладан — Кубаның План комиссиязының даргазының оралакчызы Л. Гутиерос болгаш Куба Республиканың ССРЭ-де элчиин С. Агирре олар киришкеннер.

(СЭТА).

ТАРААНЫ—КҮРҮНЕГЕ

Чуваш АССР-ниң көдээ ажыл-агыйының ажылдакчылары дүжүт ажаап алыышкының организастыг эрттирген болгаш күрүнеге тараа садар талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин чедишкиниг күүсеткеннер. Республиканың ажыл-агыйларындан Терээн чурттун шыгжамырынче, улус ажыл-агыйының планындан элээн хөй, 150 мун тонна тараа кирген.

Күрүнеге тараа садышкыны үогүлчүлевишаан.

Көдээнин ажыл-ишчилери картофельдин, ногаалларны ажаап алырын доозарының, мал чеминиң немээринин, келир чылын белик дүжүтү алырынга ынаныштыг үндезинерни түргузарының, малды кыштагладырынга үлегерлиг белеткелин чорударының талазы-биле ажылдарны идепкейлиг чорудуп турар.

Тараа, хлеб—үнелиг байлаавыс

ӨЙҮ КЕЛГЕН АЙТЫРЫГ

Республиканың төп солуннары «Шынның» болгаш «Тувинская правданың» арынарынга Каа-Хем районнуң «Тиилелге» колхозунуң комбайнери, Тыва АССР-ниң алдарлыг механизатору Дойбан Даваанын болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединин депутады, «Революцияның чалбыжы» совхозтуң директору Ольга Чуеванын «Хлеб — бистиң үнелиг байлаавыс» деп үүлдерин номчааш, мен ону кончуг түүлдүүнүп, өөрүшкү-биле хүлээп алдым.

Тараа, хлеб дугайында айтырыгны көдүрүп турары чугула, ону чугаалажырының өйү келген деп бодаар мен. Хлебти камнаайн турарывыстың чижектерин бистин амыдыралывыстан хөйү-биле көрүп болур. Мен Кызыл хоорайның 12-ги кварталында чурттап турар мен. Бок алыр машина чурттакчы кварталдарга хүнүн-не эртен, кежээ чедип келир. Чурттакчыларныт төп турган богунуң аразында хлеб, булочка аймаа дыка хөй болур-дур.

Магазинге көөрге чамдык кижилер хлебти 5—10 кезекти алгылап турар. Ынчаар алгаш олар хлеб-биле шээн, хаваның, харын-даа ыдыын азырап турар болгай-ла.

Оон ангыда столоваяларда, эмнелгелерде дыка хөй ашчем артыын үнүп турар. Ону ол черлериниң ажылдакчылары ап алгаш база-ла хуузунда ыдын, ыдын азырап турар. Ук организация черлери ашчем артыын шын чарыгдаарын өөренип көөр болза кандыгыл? Хаваа азыраарын организастааш, оон орулгазын күрүнеге киирип болур ышкажыл.

Тарааны, хлебти камнаары совет кижи бүрүзүнүң ыдыктыг хүлээлгези. Ындыг болганда ону үнелеп көөрүнге уруглар-ывысты өөредири база-ла бистин хүлээлгевис.

С. САНДАН,
Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу.

ИШКИНЧИЛЕРНИҢ ЧЫМЫЖЫ

Чөөн-Хемчик районда «Сут-Хөл» совхозтуң Ишкин салбырының тараажылары 500 га тараа культураларын суггатыг черде тарып өстүргеп. Дүжүттү бедидер дээш суггатчы звенолар бо чылын багай эвес ажылдаан.

Дүжүт ажаалдазы ында кидин түлүк. Чеди комбайн бышкан кызыл-тасты дорт кестирип турар.

— Мен сезон дургузунда 200 гадан эвээн эвес черниң тараазын чидириг чокка ажаарын хүлээнгеп, Монгуш Эрес-оол-биле чарыш салдым. Тараазы чидириг чокка ажаап алыры-биле кады, саванны, тараа бөгүн база бүрүнү-биле бөлүп алыр сорулга салдынган. Бир гектарга овааштыр 8 центнер дүжүт алдынып тур. Чамдык участоктарныы 10-даа центнер чедип турар-дыр — деп, комбайнер М. Соскур-оол чугаалады.

Бункерлерден тараа сөөрткен машиналар шанче, шандан комбайнче салып-ла турар. Салбыр эргелекчизи Д. Монгуш келгеш, дораанна тараа ажааган комбайнларның изинде мажак бар бе дээрзин кичээнгейлиг хынаан, ангысты элээн-не кезиди.

— Биске кол-ла сорулга — тараазы, саванны, чидириг чокка ажаап алыры — деп, Дадар-оол Монгуш чугаалай-дыр.

Савак пресстээр звенонуң ишчилери (удуртукчузу М. Базыр-оол) ажылын база шапкынчыткан.

Хову турлаа көскү агитациянын хевири-биле шиметтингеп. Салбыра партия эге организациязының секретары Б. Куулар агитхуудустуң яаа дугаарын үндүрери-биле белеткеп тур. Ында мурнакчы комбайнерлер Эрес-оол Монгуштун, Соскур-оол Монгуштун, Кошкар-оол Ондарының, Бавуу Ондарының аттарын киирип, ажылын чырыткан болду.

Тараа культураларының бир гектарындан-на салбыр ортумаа-биле 7 центнер дүжүттү ап турар. Салбырда 250 га тараа ажааттынган. Баштайгы дүжүт үрезинге урдунуп турар.

М. СЕВЕН.

СИЛЕРДЕ КАНДЫГЫЛ?

Тоску беш чылдың планныг онаалдаларын болгаш бедиткен хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседир, партияның эзлчеглиг XXV съездизинге төлептиг ужуражыр дээш чарыш бо хүннерде республиканың үлетүр бүдүрүлгелеринде, тудуг, транспорт болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларында, ылаңгыя көдээде улам калбарган.

Бөгүн «Шын» «Силерде кандыгыл?» деп рубриканың адаанда бодунуң корреспондентизиниң болгаш көдээ бижикчизиниң ийи чагаазын парлаан. Бо рубриканы шүгүмүүлелдиг материалдар-биле эгелээни таварылга эвес. Чүге дээрге, бүдүрүлге коллективтеринде, ажыл-агыйларда партия болгаш хөй-нинти организацияларының чон ортузунга боттандырып турар кижизидикчи, организанчы болгаш политмассалыг ажыл-чорудулгазының эки талалары болур-чогуурубиле чырыттынып турар. Ындыг болзажок ажылчы чоннарның социалистиг чарыжын организастаарынче, ук чарыштың материалдыг болгаш моральдыг идиг бериишкиннерин дээштиг ажыглаарынче база көскү агитацияны, политмассалыг ажылды дээштиг, бүгүдеге билдингир кылдыр тургузарынче чамдык черлерде кичээнгей кошкан.

«СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуур дээш социалистиг чарыш дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалында социалистиг чарышты бүдүрүлгениң ажыктыг чоруун бедиринче, продукцияның шынарын эжижидиринче база күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүриринче угландыр организастаарын онзалап айыткан. Бо үүлдерни чедип алырынга эки кылдыр тургустунган политмассалыг ажыл, көскү агитация улуг рольду ойнаар. Ынчангаш «Шын» «Силерде кандыгыл?» деп рубриканы чугаалажып, боттарының санал-оналын киирерин номчукчулардан диледи.

ЧЕДИР ҮНЕЛЕВЕЙН ТУРАР

Чөөн-Хемчик районнуң колхоз, совхозтарында партия организациялары мал чеми белеткелиниң болгаш дүжүт ажаап алыышкынының чугула кампанияларының үеэнинде политмассалыг ажылды күштелдирериниче, көскү агитацияның дээштиин бедидериниче кичээнгейни салып турар. Ындыг турбуже «Октябрь 30 чылы» колхозта партия организациязы көскү агитацияны чедир үнелевейн турар.

Көскү агитация эзлчеглиг кампаниялар үеэнинде үүгле хову бригадаларынга турар эвес-ле болгай. Ажыл-агыйның төвүнге, хөй чон чыглыр черге эң хөрүштүг, кижилерни бодунче хаара тутка турар кылдыр деріттинген болур ужурлуг.

Колхоз баштаар чериниң конторазының коридорунда «Мурнакчы» деп хана солун улуг рамада тур. Ону сонуургап көре бердим. Хана солун хамаарылгалыг черлиг болур, ол «Мурнакчы» та чүүн органы болуру билдинмеди. Партия болгаш өске-даа хөй-нинти организацияларының органы дээр дугайында бижиттинмээн. Оон бо чылгы үнген дугаарын улуг чурагай-биле 4 деп бижип каап, а кажан үндүрген дугайында ай, хүнү база чок. Ында чырыттынган материалдардан номчуп таныжарга, герман фашизмни ашкан улуг Тиилелгениң хүүнде үндүрген хиреліг. Оон бээр үш ай ашкан. Эш Кызылга удуртканы редколлегия «Мурнакчының» чаа дугаарын кажан үндүрер деп бодап турар ирги?

Хана парлалгазының чанында район ажыл-агыйларының 1974 чылда күрүне мурнунга алган хүлээлгелериниң күүселдезин парлаан (1975 чылдың январь 15-теги) партия райкому биле райкүүскомунуң бюллетени самдарара берген тур. 1974 чылдың декабрь 31-де үнген социалистиг чарыш көргүзүүлери база турбушаан.

Районнуң-даа, колхозтуң-даа доозукчу 1975 чылда ажылының дугайында бюллетеньнери, түүнел көргүзүүлерин чартык чылдан, кварталдан, сес айларының безин чырыдып аспаан. Мал чеми белеткелиниң, дүжүт ажаап алыышкынының изиг түлүк үеэзи турбуже, колхозчу ишчилериң бо кампанияда канчаар ажылдап турарының дугайында чүү-даа чок. Ында үүгле мал чеми белеткээр бригадаларның, звеноларның график планын бижээш, азып каан.

Контора эжиниң чанында колхозтун Күш-ажылчы алдар тугу тур. Ында көдүрүп аскан тук кызыл өөнүн чилиришхен кинский турбушаан. Ол тукта алдаржылын көдүртен бригада, звено, ооа кижилер-даа ады чок. Колхоз бүдүрүлгезиниң мурнакчыларының ажыл-ижин чырыдар Хүндүлел самбыразы база көзүлбес. Контора чанында турган колхозчулар Хүндүлел самбыразының бо чылын маңаа турбаанын бадыткады.

Колхозчу ажыл-ишчилерни мал чеми белеткелинче, дүжүт ажаап алыышкынынче, өске-даа ажылдарже сорук киирип кыйгырган лозунгар, плакаттар контора чанында база көзүлбес.

Көскү агитацияның чамдык хевирлериниң багай тургустунганынга кым буруулугуй?

М. СЕВЕН,
«Шынның» корреспондентизи.

АЖЫЛДЫ ОТТУРЗА...

Барыын-Хемчик районда «Хемчик» совхозтуң ажыл-ишчилериниң ортузунда агитас-массалыг ажыл көшкак чоруп турар. Мен бодум № 2 хову бригадазында суггатчылаан ажылдап турар кижи мен. Бүдүн частын, чайныы, күстүн дургузунда чангыс-ла катап агитхуудус үилү. Мүнне лозун, плакат, көргүзүүлер үелериниң байдалынга таарыштыр бижиттингеш астынып турар. Хана солуннар, солун сеткүүл шуут доктаамал эвес.

Бригада төвүнге келирге, номчуур дээрге солун, журнал чок, а турза-даа эрги дугаарлар болур. Ол хамык солуннар, журналдар кандыг-даа ажыглал чок, конторада үүжеленип чылар. Чогум черле кымнын буруузул ол? Лекция, беседа азы делегей байдалының дугайында информация кылып чораан активчи, удуртукчу ажылдакчы азы депутат ховартаан. Эрги-Барлыкта коммунистер хөй, а депутаттар 30 ажыг. Активчилериниң саны оон-даа хөй. Бо дээрге, партия эге организациязының чедир, ажылдавайн турарында деп саная апаар. Чонда солун, сеткүүл бар, радио үргүлчү ажылдап турары шын. Ынчалза-даа ону утказынга чедир билип алыксап чоруур кижилер ам-даа бар деп бодаар мен. Мен-даа болзумза, чамдыкта черге хонуп ажылдаар болгаш чаа үүлдерни эрттиріптер кижи-дир мен.

Чижээ, Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле Чөвүлел хуралдың дугайында информация биске болбаан. Ол үеде мен, август эгезинде бригадага суггатчылаап турдум. Клубка, бригадалар төптеринге беседа, лекция черле ховар болуп турар. Күскү, часкы сезоннар үеэнинде чон ортузунга агитас-массалыг ажылдарны кошкадырга ажыл хөнүвес болгаш ала-чайгаар-ла ышкаш чоруп турар. Конторага, бригадалар төптеринге үүгле дирекция чериниң дужаалын дыннаар.

Ында мурнакчылар, үнгенкирген кижилер болгаш эки, багай ажылдаан бригадалар дугайында бо-ла.

Политмассалыг ажылды эжижидерин ажыл-ишчилер күүзеп турар.

А. ЕВРОП.

Парторганизацияларда отчёттар болгаш соңгулдалар

ЧЫЛДАГААНЫ ЧҮДЕЛ?

«Тыва тудуг» трестиң № 48 тудуг эргелели Кызылда, чурталга болгаш үлетпур тудугларының шеверделии, оларны класс-шинек аян киирип, сөөлгү нарын, чымыштыг штукатура болгаш маляр ажылдарын кылыр улуг организацияның бирээзи. Мында барык дөрт үүс чыгам кижи ажылдап турар. Оларның 80 хуузу аныяктар. Чоокка чедир бо тудуг эргелели мурнакчыларның одуруунга кирип турган. Хенертен шагның таарымчалыг-даа үезинде бүдүрүлге «кудуруктап» эгелээн: беш чылдың доозукчу чылында, оон бирги чартында шанналмакталдыг, СЭКП Кызыл хооркомунуң болгаш хоорküүскомунуң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган турган эргелел июнь, август айларда планның 90 хуу күүсеткен. Ол бүгү партийдаа, профовилел-даа организациязын шоолуг дувуретпээн.

Партия эге организациязының отчёт-сонгулдалыг хуралы-даа келген. Мында коммунистер үеэ келген айтырыгларны тургузуп, шыгыы чүгаалажыышкыны кылган.

— Алган бүгү хүлээлгелеривисти чайгы таарымчалыг үеде күүседир арга турда үүге багай ажылдаан бис? Харыы чангыс—күш-ажылды организастааны багай болган—деп, коммунист, Тываның алдарлыг тудуучуларының бирээзи Екатерина Бизаева хуралга чугаалаан:—Шидыг байдалды эргелелдиң удуртукчулары, партбюро билип турган, ынчалаадаа ол берге байдалды экижидер талазы-биле шиитпирлиг хемчеглер алдынмаан. Оон туржук чамдык бригадаларны чугула ажыл үезинде ынайбээр октаар, шилчидер, кежүрер чоруктарны эпти-ле болдуруп келгени-биле эрткен ийи айда багай ажылдаанывыс илдең болган—дээн.

— Күш-ажылды чогумчалыг организастаарынга кол чүүл—кылыр ажылды баш удур, эки белеткээри, оны тудугжулардан чогуур некоммунистерден негелде тургуспайн турганында дээрзи хуралга санал-шүгүмчүлелден илдең болган.

Мурнакчы бүдүрүлгениң коммунистери отчёттуг үеде партия организациязы, оон бюрозу, секретары боттарының авангардчы ролюн кайы хире көргүзүп, бадыткап келген дээрзин шыңгыы чугаалажып, идепкейин көргүскен. Бо партия организациязының мурнында база бир кол угланыышкын—кижилер-биле ажыл дээрзин кажан-даа үттүп болбазын хуралга онзалап демдеглээн. Бо эргелелде профтехучилище дооскан аныяк тудугжулар 75 хуу чедип турар. Ол дээрге база-ла кичээнгейни хаара тудар айтырыг. Ылангыя интернационалчы кижизидилгениң айтырыглары, ону кандыг хевирлиг организастаары парторганизацияның, оон бюрозуның кичээнгейинге доктаамал турар ужурлуг.

Аныяктар кижизидилгезинге бир кол чугула чүүл—спорттчу-массалыг ажыл болгай. Ону партбюро, ВЛКСМ комитеди база уткан дээрзин хуралга санал берген эштер айтып, черде ынчаш аныяктар-биле ажыл, дагдыныкчы кижизидикчилерниң дуржулгазының дугайын отчёт иletкелге шуут кирбээни алдептиг дээрзин олар илередип, партбюронуң отчёдүн чугле секретарь бижип тургузуп каарга, ону бюро кежигүннери дугуржүп, анаа чогуур немелделерни, эзиглерни кийрбээнин демдеглээн.

Коллективте хей-ниити организациялары сеелгү үеде ажылын сулаткан. Чижээлээрге, улусчу контроль бөлүү ёзулуг хайгыылчы байдал-биле ажылдаан болза, объектилерде тудуг материалдарын тотчеглээр чорукту болдурбас, анаа камныг болуруп администрациядан негээр ужурлуг турган дээрзин санал берген коммунистер чугаалап турган. Күш-ажылга озал-ондак болдурбазының айтырыынче профвилелинин тудуг комитеди кичээнгей салбайн келген. А парторганизациязының секретары—техниканың айыл чок чоруунун талазы-биле инженер хирезинде, бодунун дорт харыылаар айтырыынга кичээнгей салбайн турганын эш Сермавкин миннип, шүгүмчүлелди чептуг деп хүлээп алган.

Шеверлекчи-тудугжулар коллективи иитизи-биле сырый каттышкан, демниг коллектив. Ол бодунун мурнунда сорулгаларын шиитпирлеп шыдаар-даа, ону шиитпирлээр кадрлары-даа бар. Четпестерни шиитпирлии-биле чайладыры—партия эге организациязынын, оон бюрозунун организакчы, кижизидикчи ролюндан хамаржыр дээрзин отчёт-сонгулдалыг хуралга коммунистер демдеглеп, «Тыва тудуг» трестин парткомундан, администрациязындан чогуур дуза база негеттинин турар дээрзин айыткан.

«Тыва тудуг» трестин эргелекчизи, СЭКП Тыва обкомунуң бюро кежигүнүнге кандидат эш Ч. Б. Ондар хуралга олуржуп,чүве чугаалааш, ындыг дузаны, ылангыя шеверлел ажылдарын механизациябиле хандырар талазы-биле дарый хемчеглер алырынга доктааган.

Партияның XXV съездизин төлептиг үткүүр дээш коллективтиң бүгү күжүн мобилизастап шыдаар дээрзин коммунистер отчёт-сонгулдалыг хуралга бүзүредип, коммунист бүрүзүнүң харыысалгазын бедидиринин хемчеглерин алырын бюрога дааскан.

О. ИРГИТ.

БАЧЫМ ИШТИҢ ҮЕЗИНДЕ

Тываның ажылчы чону тоску беш чылдың планныг онаалдаларын долузу-биле күүседир болгаш СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг үткүүр дээш бүгү совет улус-биле бир дөмей күжеңишкиниг ажылдап турар. Бо хүннерде хайыккан иштин мурнуку одуруунда тараажылар болгаш сигенчилер чоруп турар. Ниитиниң малынга четчир чемни белеткээр, сыпка мажак-даа тараа кагбас — хову-шөлдерде ажылдап турар кижи бүрүзүнүн сеткилин дувуретken чаңгыс-ла болая ол.

Бо чугула кампаниялар үезинде хову турлагларынга, бригадалар төптеринге көскү черлерде аскан лозуңнарны эскердим —«Мажак-даа тараа кагбазылыңар!», «СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг үткүүр дээш бүгү совет улус-биле бир дөмей күжеңишкиниг ажылдап турар. Бо хүннерде хайыккан иштин мурнуку одуруунда тараажылар болгаш сигенчилер чоруп турар. Ниитиниң малынга четчир чемни белеткээр, сыпка мажак-даа тараа кагбас — хову-шөлдерде ажылдап турар кижи бүрүзүнүн сеткилин дувуретken чаңгыс-ла болая ол.

Бо чугула кампаниялар үезинде хову турлагларынга, бригадалар төптеринге көскү черлерде аскан лозуңнарны эскердим —«Мажак-даа тараа кагбазылыңар!», «СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг үткүүр дээш бүгү совет улус-биле бир дөмей күжеңишкиниг ажылдап турар. Бо хүннерде хайыккан иштин мурнуку одуруунда тараажылар болгаш сигенчилер чоруп турар. Ниитиниң малынга четчир чемни белеткээр, сыпка мажак-даа тараа кагбас — хову-шөлдерде ажылдап турар кижи бүрүзүнүн сеткилин дувуретken чаңгыс-ла болая ол.

Бо чугула кампаниялар үезинде хову турлагларынга, бригадалар төптеринге көскү черлерде аскан лозуңнарны эскердим —«Мажак-даа тараа кагбазылыңар!», «СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг үткүүр дээш бүгү совет улус-биле бир дөмей күжеңишкиниг ажылдап турар. Бо хүннерде хайыккан иштин мурнуку одуруунда тараажылар болгаш сигенчилер чоруп турар. Ниитиниң малынга четчир чемни белеткээр, сыпка мажак-даа тараа кагбас — хову-шөлдерде ажылдап турар кижи бүрүзүнүн сеткилин дувуретken чаңгыс-ла болая ол.

Бо чугула кампаниялар үезинде хову турлагларынга, бригадалар төптеринге көскү черлерде аскан лозуңнарны эскердим —«Мажак-даа тараа кагбазылыңар!», «СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг үткүүр дээш бүгү совет улус-биле бир дөмей күжеңишкиниг ажылдап турар. Бо хүннерде хайыккан иштин мурнуку одуруунда тараажылар болгаш сигенчилер чоруп турар. Ниитиниң малынга четчир чемни белеткээр, сыпка мажак-даа тараа кагбас — хову-шөлдерде ажылдап турар кижи бүрүзүнүн сеткилин дувуретken чаңгыс-ла болая ол.

«Шынның» материалдарының изи-биле

АРГЫЖЫП ЭГЕЛЭЭН

Июль 26-ның солунунга «Аргыжары бергедээн» деп эгелиг Ш. Биче-кыстың шүгүмчүлелдиг чагаазы парлаттынган. Мурнуку үеде Кызылдан Кызыл районунуң «Х Улуг хурал» колхозунуң төп суурун таварты Терлиг-Хаяже автобус неделяның айытkан хүннеринде чоруп турган. Эрткен чылдың төнчүзүнден бээр автобус маршаваттаның ол бижээн.

Тыва автотранспорт эргелелиниң начальнигиниң оралакчызы Л. Хасанованың редакцияга дыңнатканы:

Терлиг-Хая биле Кызыл аразында өрүк пассажирлер сөөртүрүнге таарымча чок багайындан автобус чоруваан турган.

Пассажирлер АТБ-зиндеи болгаш республиканың Иштики херектер министерствозунуң күруне автоинспекциязындан тускай комиссия июнь төнчүзүнде ол маршруттуң өруун хынаан. Түннелинде автобус чоруурунуң аргазы чок деп көрген.

Хемчеглерни алган түннелинде өрүкка чамдык септелгелерни кылган. Терлиг-Хая, Кызыл аразында автобус чоруп эгелээн.

СОҢГУ ЧҮКТҮҢ ТОРГУЗУ

БЕЛОРУС ССР. Чечектелип турар деңдир. Ону хуулгаазын деп эдап, оон дугайында ырларны чогаатkан. Ол болза чедип алдынган алдар болур.

Хендир бодунга хей кичээнгейни негээр, ынчалзадаа дедир эгидин бээринге ол харам эвес. Республиканың мурнакчы ажыл-агыйларында сонгу чүктүң торгузунуң бедик дүжүдүн өстүрүп өөренип алган. Хей күш-ажыл чарыгдаттынар ол культураны ажаап кылырын комплекстиг механизастаарын чедишкининиг-биле боттандырып турар. Хүлээп алыр пунктуларда болгаш болбаазыралып кылыр бүдүрүлге черлериндe хендир кээп эгелээн. Оон соонда пос-таавы аргыкчылары, модельерлер болгаш даараныкчылар ажылдап киришпелер.

Оршаның Ленин орденниг хендир комбинадының пестери бедик шынарлыг кылдынганы-биле ылгалып турар. Беш чыл иштинде коллектив плаадан ажыр 14 миллион дөрбелчин метр пестү бээр деп хүлээнген.

ЧУРУКТА: Молодежненск районда «Красный луч» колхозтуң шөлдериндe хендир ажаап алышкыны, мурнуку одуругда ажылагыйның кол агроному Эмилия Ивановна Чечкова (оң талазында) болгаш хендир өстүрүкчүү Нина Петровна Васюто.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Улусчу контролёрлар күскү кампанияда

БҮРҮН ДООЗАР

Барыын-Хемчик районунуң ажыл-агыйларында тараа ажаалдазының болгаш мал чеминиң белеткелиниң база оон камналгазының дугайында айтырыгны районнуң улусчу контроль комитединге чугаалажып көрген. Ук айтырыг талазы-биле улусчу контролёрлар чер-черге чамдык хынаалдарны база чорутkан. Оон соонда комитеттиң хуралынга көдээ ажыл-агый эргелелиниң кол агроному В. М. Кобловтуң информациязын дыңнаан. Ол ышкаш чамдык совхозтарның директорларының тайылбырын база алгылаан.

Тараа ажаалдазынче бир дугаарында «Дөң-Терезин» совхоз кирген. Мында ажаар ужурлуг 600 га черниң тараазын «Шекпээр» совхозтан берген комбайнерлер ажаажып турар. Совхоз бо чылын дүжүт ажаалдазынче организас чок кирип, боттарының дөрт комбайнарының септелгезин багай кылган. Бир комбайн ийи чыл улаштыр дүжүт ажаалдазынче кирбейн, ам-даа Кызыл-Мажалыктың «Сельхозтехника» салбырында септеттинмээн турар. Ол ышкаш «Шекпээрниң» 2, «Хемчиктің» бир комбайны база ында септеттинмээн хевээр. А ажыл-агыйларда тараа кестирер комбайннар чедишпес.

Август эгезинге чедир «Барлык» совхоз тараа кестирилгевинче кирбээн турган. «Дөң-Терезин» совхозта тараа комбайнар үрелип, 2—3 хонуктарда ажылче үнмейн тургулаар. Районда кукуруза ажаалдазы доозулган. Ажаап турар тараа культураларының болгаш кукурузаның шыкары багай. Кезек-кезек черлерде ажааттынмайн артып калган кукуруза эмгежок. Саваң ажааттынмайн артып каан турар. «Барлык» совхозта кезер ужурлуг ам-даа 800 га сула болгаш өске-даа мал чеми бар, техниканы ыыаар организастаары чугула.

Сиген кезилдезин тараа, кукуруза ажаалдазы эгелээргe «Дөң-Терезин» совхоз ара соксаткан. Оларда кезер болза, сиген ам-даа бар, ынчалза-даа сиген планы чугле 40 хуу күүсеттинген. Ам совхозта сиген кезер звенолар чогундан ийи-чангыс кадарчылар азы хуу улус боттарынга кезип эгелээн. Кезер ужурлуг сигенниг черлерин мал база саза базып турар.

Ажыл-агыйларда кезип, белеткеп алган сигенниң кадагалалы коңчуг кошкак, чамдык сараттарны мал чип, оор ап турар. Шак мындыг фактылар «Дөң-Терезин» совхозта, Барлыктың Бижиктиг-Хаяда, Шекпээрниң Көп-Кежигде бар. Белеткээн мал чемин кыштагларже сөөртүрүнге ажыл-агыйларда автомашиналар чедишпейн турар. Ындыг болганда оларга шефтеп турар организациялар бо, талазы-биле дузалары чугула.

Айыттынган четпестерни ларый чайладып, тараа, сиген ажаалдазын сентябрь 20-ге чедир бүрүн доозарын ажылагыйларның удуртукчуларындан комитет негээн.

М. ХОЮГ-ООЛ.

КИЖИ БҮРҮЗҮ ТУРУЖУНДА

Кампаниялыг ажылдар, сезоннар үезинде улусчу контролёрларның ажылы улам-на харысалгалыг апаары билдингир. Таңдыда «Революцияның чалбыжы» совхозтуң улусчу контроль бөлүүнүң даргазы Михаил Петрович Бурдаков ол дугайын мынчаар чугаалап турар:

— Ниитиниң малынга чем белеткелиниң болгаш дүжүт ажаалдазының үезинде бистиң совхозта улусчу контроль бөлүүнүң 7 постуларга үскен, оларны төп шанда, бригадаларда болгаш фермаларда тургускулаан. Пост бүрүзүнүң ажылын коммунистер удуртуп турар. Көөр, хынаар болгаш кылыр ажылдар-ла хей: тарааның баштайгы хынаалдазы, оон төп шаңче сөөртүлгезин көөрү, дүжүт ажаалдазының шынарын хынаары, комбайнарның үзүктел чок ажылдаарын хайгаараары дээш ажылдар хей. Мурнунда чылдарда ийи-чангыс кижилер саваңны карак ажыттай бээр таварылгалар тургулаан. Ынчангаш саваң хайгааралын база күштелдирген бис.

Оон аңгыда фермаларда мал чеминиң чарыгдалын контрольдап турар постуларның ажылын онза шыңгыыраткан. Чүге дээрге бо чылын сигенниң үнүжү багай болганы биллингир болгай, ынчангаш ону болдунар-да арга-биле камныг чарыгдаары, шын кадагалаары негеттинин турар.

Контроль бөлүүнүң кежигүнериниң совхозтуң кол зоотехниги А. В. Галкина, сигенчи бригаданың тракторизи А. С. Сергеев, төп шаңның механиги коммунист П. Ф. Глазырин, чоланчы коммунист Л. Г. Сивцов, идепкейлиг пенсионер С. В. Васильев болгаш өске-даа эштер бо хей-ниитичи даалганы бедик харысалгабиле идепкейлиг күүседип турар.

М. ХЕНЧЕ-КАРА.

ХОЙЖУНУҢ ХОМУДАЛЫ

«Найырал» совхозтуң хойжузу Ховалыг Ламажаптың аалынга чоокта чаа ажылым аайы-биле чеде бергеш, оон ажыл-ижин сонуургадым.

— Хойларывысты чайын эки семиртип алдывыс. Теректиг аксындан кешкеш ол хемни өрү одарлаткаш, оон бажында Көк-Аян деп черге чайладывыс. Чайлагларның өтсигени-даа магалыг болду—деп, ол чугаалады.

Элээн хөөрежип олурувуста малчын бодунун хомудалдарын илеретти. Малчын кижи делегейде болгаш чүрттүн иштинде болуушкуннарны дыннаксаар, солун, сеткүүлдерден номчуксаар боор-дур. Тайга-сынга чораан улуска биске солун, сеткүүл чедирери чамдыкта бергеле ыйнаан. Ынчалза-даа аалга келгеш мырынай кайгадым. Улузум таптыг-ла ийи ай солун албааннар болду.

«Шын» солунну чыл хуусаалыг чагыткан бис. Өске-даа чагылгаларывыс бар чүве. Аалым ишти-биле бо дугайын чугаалажып көөрүмге бо чылдың июль 27-ден бээр солун, сеткүүл албаан болду. Бо талазы-биле кым буруулугул?

Солун дээрге номчукчунун хүн бүрүде харылзаачызы, медээчизи. Хойжу Ховалыг Ламажаптың хомудан олурары черле чөп. Оон ийи ай иштинде солун албаанының ужуру чүдел? Бо айтырыгта Чаа-Хөл көдээ Советтиң күүскому тодаргай харыысы бээри күзенчиг.

С. САНДАН.

ШУДУРГУ АЖЫЛ-ИШ

Бөдүүн рудалар арыглаар цехтиң кол корпузунуң вентиляция өрээлдерин «Тыва даг-дугу» комбинаттың түүгүнүп турар ийиги эзлчээнин «чүрээ» деп, эптекчилерниң болгаш шингээдип алыкчыларның адап турары чептуг. Оон шенедезин эрткен айда эгелээн. Ынчангаш эптекчилерниң кол күжүн ыыаар мөөнээн чылдагааны-даа ол.

Ол объектини «Сибирьтехмонтаж» трестин Тывада участогунуң Владимир Ивановскийге болгаш Иван Шукиге удуртkан бригадалары кылып, «БЛЕКМАН» деп баштайгы улуг күштүг ийи агаар сордурукчуларын шенээринге белеткелди доозуп турар. Ол бригадалар ажылды эң кыска хуусаада доозар дээш ийи эзлчегде ажылдап турарлар. В. Ивановскийге удуртkан эптекчилер бригадазы сордурукчуларның агаар өйлекчилерин эптеп; а И. Шукиниң бригадазы сеелгү үшкү агаар өрээлдерин кылып доозуп турар. Тудугу удавас доостур ол объектиде слесарь-эптекчилер Александр Матросов, Павел Зубарев, Алексей Филиппов болгаш участоктун өске-даа ажылчынары шалыпчы ёзу-биле ажылдап турарлар.

«Сибирьтехмонтаж» трестин Красноярскиде шенелде ажылдар эргелелиниң таарыштырыкчылары ийиги эзлчегниң кол корпузунуң вентиляторлар салбырының баштайгы шенелдезин чоруда бергеннер. Агаар сордурукчуларының болгаш шимчедикчилерниң өзектерин монтажниктер таарыштырып салган. Прораб Леонид Фоминыхтың таарыштырыкчылары ийи «БЛЕКМАННЫ» ажылдадып, агаар соодукчуларының өрээлинин ыяк дуглаттынганын хынап көөр, а оон-биле шупту 14 агаар сордурукчуларын ажылдаткаш, кол корпустун чамдык техниктиг кожугларының ажылдаарын шенеп көөр арганы бээр.

Таарыштырыкчылар бригадазында хайныышкынныг күш-ажылды таарыштырыкчы-инженер Валерий Слепко, бедик мергежилдиг слесарь Александр Топориков олар удуртуп турарлар. Олардан дерилгелерни шенээринин хуусаазын чоокшуладыр дээш кызымак ажылдап турар бригаданың өске-даа кежигүннери чыдын калбайн турарлар.

М. ООРЖАК.

«Тыва даг-дугу» комбинатта ажылчын.

МАШИНА ТУДУГЖУЛАРЫНЫҢ ЧАРЫЖЫ

МОСКВА ОБЛАСТЬ. СЭКП-ниң XXV съездизинге төлептиг ужуражыр дээш, Мытищиниң машина тудуунуң заводунуң коллективи күш-ажылчы бедик көргүзүглерни чедип ап турарлар. Бүдүрүлге черинин ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары бүдүрүлгениң хемчеглериниң талазы-биле беш чылдың онаалдаларын хуусаа бетинде, 1975 чылдың август 12-де, күүседипкеннер. Беш чылдың доозукчу чылының продукция бүдүрүп үндүрер талазы-биле күрүне планын машина тудукчулары декабрьның 26-да, 1975 чылдың күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүндезиниң талазы-биле онаалдазын үш хууга ажыр күүседир, пландан ажыр бир миллион рубльге продукцияны бээр деп хүлээнгеннер.

Заводтуң бүдүрүп үндүрүп турары автосамосвалдарны делегейниң 26 чурттарынче үндүр сөөртүп турар. Будапешт болгаш Прага метрополитеннериниң чагын өзугаар аңаа дашкаар үндүр сөөртүрү-биле чаарткан метрониң 120 вагоннарын телевилээн болгаш бүдүрүп үндүрген. Оларны венгр болгаш чехословак тускай эртемниглер бедик үнелээн.

Миллион дугаарлыг самосвалды чыыр болгаш СЭКП-ниң XXV съездизинге күш-ажылчы рапортка ат салыр хүндүлүг эрге дээш калбарган чарыш машина тудугжуларының улуг кодурлуушкунун болдурган.

ЧУРУКТА: самосвалдар чыыр шугумда.

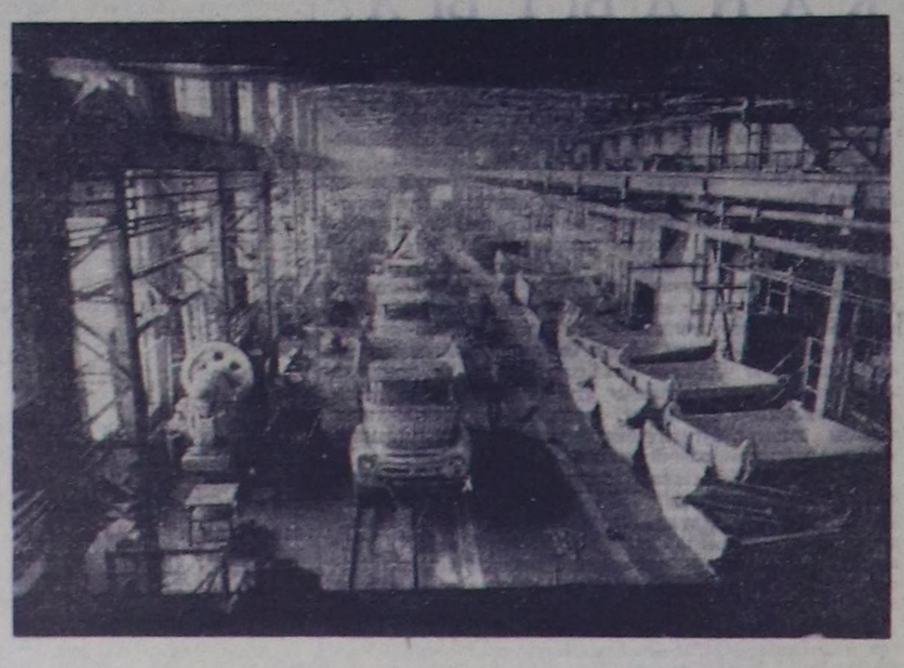

В. КУЗЬМИННИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

ПЛОТИНА ТУДУУНДА

КЫРГЫС ССР. Кировскиниң суг шыгжамырының плотиназының тудугжулары эң үстүкү —86 метр бедикче үнүп келгеннер. Ону Киргизияның болгаш Казахстанның 135 муң гектар черин суггарары-биле Талас дээр шапкын хемниң ханы кашпалдыг унунда тудуп турар.

550 миллион кубометр кирер суг шыгжамырының тудуу графикти мурнай берген. Плотинаны хуусаа бетинде, бо чылдың сентябрьде дужаар. Гидротудугжуларның коллективиниң шалыпчы күш-ажылы хол-биле ныдган далайны бир чыл эрте ажыглаар арганы бээр — ам безин Кировскиниң суг шыгжамырының суу Кировск районнуң «Манас» болгаш Киргизстанның 40 чылы аттыг улуг тараалаң совхозтарның шөлдерин суггарып турар.

ЧУРУКТА: Кировскиниң суг шыгжамырының плотиназы.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Бараанны чонга

„СЛАВАНЫҢ“ ШЫН, ЧАСПАЗЫ

Чыл эгезинден тура Москваның ийи дугаарлыг шак заводу 5 миллион шакты бүдүрүп үндүрген. Оон мурнунда мындыг ажылга бүдүн чыл херек турган. Москваның ийиги шак заводунуң шактарының ат-алдарлыы таварылга эвес. Бүгү-ниити хүлээп көрүүшкүнү ол шактар дараазында үш шынарларның ачызында чедип алганнар: ол дээрге шактарның бүзүреллии, үр үе иштинде үрелбези база үе-шакты тода, шын көргүзери. Сөөлгү үеде продукцияның ассортиментизин калбарткаанының түннелинде, чижээлээрге, бо чылын магазиннерже «Славанын» 180 аңгы модельдери кирген, ол шактар кончуг саарлычал. Бо бүгү Москваның мастерлериниң нарын, кызымак ажылының түннели болуп турар. Садып алыкчы чараш шакты садып алгаш, ол часпас, шын ажылдаар дээрзин билир. А 4-тен 8 грамм хире деңзилиг механизм 100 ажыг кезектерден тургустунганын садып алыкчы билир бе? Ийи миллиметр биче ажыг диаметрлиг шестеренкада 300 ажыг диштер бар, оларның бедии 10 микрон. Ынчангаш шакчыларны эң шевер кижилер дижири таварылга эвес.

Үе-шакты шын, тода көргүзер херекселдерни хөйү-биле бүдүрери заводка эртем, техниканың чаа-чаа чедишкиннерин ажыглаанының түннелинде чедип алдының турар. Оларны практикага ажыглаарын шак үлетпүрүнде чаа тускай эртемнерниң кижилери — автооператорлар, электронщиктер, автоконтролерлер боттандырып турарлар. Олар хол шактарын болгаш бүдильник шактарны кылырда ховар даан автоматтыг шыйыгларны хереглеп турарлар.

Москваның ийиги шак заводунуң кылып бүдүрген чүүлдери шупту бирги категорияга демдеглеткен. А он бир модельдерни күрүненің шынар Демдээ-биле үнелеп көрген. Оларның аразында кижи бүрүзүнге билдингир механиктиг бүдильник шактар болгаш эр улустуң хол шактары база бар.

Шакты кулаавыска тудуп көргеш биеэги ышкаш «тик-так» дивезинге чиктигинедаа бээр бис. Электроника шак механизминче безин кире берген-дир. Аная бодуун кезектер нарын, электроннуг схемадан тургустунган микробатарейкалар-биле солуттунган. Бо хол шактары бир хонукта чүгле үш секунда каржыр.

Электроннуг бүдильник база ындыг өнзагай шынарлыг. Оон аңгыда бо шакты хүнүнүне дыңзыдары албан эвес, батареяның үнүрүп турар энергизының ачызында солгунар бүдүн чыл дургузунда соксаал чок ажылдап турар. Ам бүдүрүлге черинде секунданың он хуузун шын, тода көргүзер шынарлыг хол шактарын бүдүрүп үндүрер ажыл чоруттунып турар. Ол — келир үениң кварцылыг шактарылыр.

В. КОЗЛОВ,
(СЭТА-ның корреспондентизи).

Хөй уругларлыг иелерни „Иениң алдары“ орден-биле болгаш „Иениң медалы“ медаль-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң өмүнээзинден шаңнаары болаа:

БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОН

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Долгар Динбидековна **Монгуш** — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Татьяна Шырыповна **Сарыглар** — Ак-Довурак хоорайда өг-бүле эээзи.

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Ангырбай Манмаевна **Мөкер-оол** — Ак-Довуракты хлеб заводунуң ажылчыны.

Чечекмаа Макпаловна **Монгуш** — Хөнделеңде харылзаа-салбырының почтальону.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Уйнук Кыргысовна **Башкарова** — Ак-Довуракты ортумак школазының ажылчыны.

Чемзенмаа Дембейовна **Данзырын** — «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчыны.

Дазырлаан Дашовна **Серээ** — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Александра Сарыгларовна **Хомушку** — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Татьяна Очур-ооловна **Хомушку** — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Сандар Чыпырайовна **Монгуш** — Ак-Довурак АТБ-зиниң ажылчыны.

Чечек Адыг-ооловна **Монгуш** — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Куускал Айыжыевна **Ооржак** — «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Ликаа Шыжаевна **Кенденоол** — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Тамара Сарыгларовна **Монгуш** — район эмнелгезиниң ажылчыны.

Татьяна Монгушовна **Ооржак** — «Тыва даг-дүгү гудуг» эргелелиниң ажылчыны.

Чимит Айжыевна **Сарыглар** — Ак-Довурак ортумак школазының ажылчыны.

ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАЙОН

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Долзат Хажытовна **Ондар** — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Хамааты Балаажыковна **Ооржак** — «Октябрь 30 чылы» колхозтуң колхозчузу.

Калдар Салчаковна **Хомушку** — Чадаанның кежээки школазының ажылчыны.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Маадыр Кушкаш-ооловна **Бады** — Баян-Тала суурда өг-бүле ээзи.

Александра Самдановна **Куулар** — «Чыраа-Бажы» совхозта ажылчын кооперациязының склад эргелекчизи.

Александра Шомуковна **Куулар** — районтуң амыдырал хамдырылга комбинадының ажылчыны.

Кара-кыс Дүвен-Байровна **Куулар** — «Чечена» уруглар садының ажылчыны.

Часкым Даваевна **Куулар** — «Октябрь 30 чылы» колхозтуң колхозчузу.

Александра Ом-Ламаевна **Монгуш** — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Борбак Сундук-Хөөевна **Монгуш** — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Дадар Чульдумовна **Монгуш** — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Кара-Хуна Самбууевна **Монгуш** — «Большевик» совхозтуң ажылчыны.

Өшкү-Саар Хаңдыевна **Монгуш** — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Чоокур Арган-ооловна **Монгуш** — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Ычак Манзырыкчы **Монгуш** — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Хажытпаа Эдер-ооловна **Монгуш** — «Октябрь 30 чылы» колхозтуң колхозчузу.

Оттукай Балдаковна **Ондар** — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Хорлуу Дажы-Сереновна **Ондар** — Бора-Тайга ортумак школазының ажылчыны.

Клара Мөнгеевна **Ооржак** — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Херел Бегзиевна **Донгак** — «Октябрь 30 чылы» колхозтуң колхозчузу.

Өшкүдей Ендановна **Кара-Сал** — «Большевик» совхозтуң ажылчыны.

Шулуун-Бады Лама-Сүрүновна **Кысыдак** — Чадаанада хлеб заводунуң хлеб быжырыкчызы.

Кертик Доржуевна **Монгуш** — Шеми суурда өг-бүле ээзи.

Елизавета Данзыновна **Ондар** — «Большевик» совхозтуң ажылчыны.

Дарта Доортайевна **Ооржак** — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Чылбаан Дозур-ооловна **Ооржак** — «Октябрь 30 чылы» колхозтуң колхозчузу.

Кызыл Канчыыр-ооловна **Сат** — Чадаана столоваязында повар.

Фаина Будур-ооловна **Сат** — Кара-Чыраада клуб ажылчыны.

Валентина Трофимовна **Яковенко** — район эмнелгезиниң ажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Марзына Сюрюновна **Бадыраа** — Чадаана ортумак школазының башкызы.

Чачый Сувановна **Даш-Шиви** — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Даш Быймаевна **Дүлүш** — Чадаана ортумак школазының өөредилге эргелекчизи.

Баламаа Монгушовна **Куулар** — райкүүскомнуң культура килдизиниң бухгалтери.

Өпекей Дыылаевна **Куулар** — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Өшкү-Саар Балчиновна **Монгуш** — Чадаанада кожун чоруур № 463 КМК-ның таңдылы.

Дыртый Доржуевна **Ондар** — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Күнзеңмаа Сереновна **Ондар** — Бора-Тайга ортумак школазының башкызы.

Алефтина Бузур-Ламаевна **Ооржак** — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

(Уланчылыг).

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ССРЭ-НИҢ ДЕЛЕГАЦИЯЗЫ НЬЮ-ЙОРКТА ЧЕДЕ БЕРГЕН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНО-нуң кол ассамблеязының XXX сессиязының ажылынга киржири-биле СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы деректер министри А. А. Громыкога баштаткан ССРЭ-ниң делегациязы Нью-Йоркта чеде берген.

ССРЭ-ниң делегациязы, мурнунда ышкаш, КНО-нуң Кол ассамблеязының сессиязының ажылынга идепхейлиг киржир чүткүлдүг деп демдеглеп, аэропортка А. А. Громыко медеглел кылган.

Каттышкан Нацияларның Организациязын болгаш ооң Кол ассамблея ышкаш ындыг шуулганнарын улуг ужур-дузалыг деп санап турарывысты бис чаңгыс удаа эвес чугаалап келген бис деп, А. А. Громыко чугаалаан.

КНО-нуң ажыл-чорудулгазының түңнелдери улустарның күзел турарындан биче боон турарын чугаалаары чөптүг болур ийик. Агрессорларга удур чогуур ойтур шавыышкынны КНО бербейн баар чүүлдер база турган. Ол тайбыңның дээштиг камгалакчызы болбайн баар чүүлдер база турган. Ол чорукка политика талазы-биле КНО-нуң уставынга удур хөделип турарлар буруулуг. Бис ону буруу шаап турган болгаш буруу шаап-даа турар бис.

Совет Эвилели бо бүгү делегей организациязының уставын шыңгыы сагыырының, ооң бүгү органнары, чүүң-даа мурнунда Айыыл чок чоруктуң чөвүлели болгаш Кол ассамблея болдунуң улуг харысалгалыын медерел билип, болдунуң бедик хүлээлгелерин күүседиринің, тайбыңны хамгалаарының талалакчызы боон турган болгаш боон турар-даа. Ол болза, КНО-нуң ажыл-чорудулгазының дээштиин бедиринің үндезини болур.

Ооң-биле холбаштыр кол сорулгаларың бирээзи делегейде дүшкүүрлүг чоруктуң чавырылдырарының болгаш бүгү улустарга улам ынаныштыг айыыл чок чоруктуң тургузарының эрге ажыын барымдаалаш, КНО-нуң иштинге азы ооң даштынга делегей талазы-биле кылдынган бүгү-ле эки чүүлдерни хөгжүдер болгаш ханыладыр дээш тайбыңны деткиннинге хамаарышкан амгы үениң чугула айтырыгларын чугаалажыр көөрүнден ойталаазы болур.

Каттышкан Нациялар Организациязының кичээнгейи ийиги чергениң айтырыгларынче шилчээш тайбыңның база дайынның эң чугула айтырыгларын хажыызынче чызыптар чоруктуң бис удурланыкчылары турган бис, ындыг боон арткан-даа бис.

Улустарны сонуургадып турар кандыг-бир чугула айтырыгны Кол ассамблеяның сессиязынга Совет Эвилелиниң тургуспаазы ындыг сессия боон хөрбээн. Бодунуң ажылын сентябрь 16-да эгелээр Кол ассамблеяның сессиязы-биле холбаштыр ол бис база ынчаар кылыр күзелдиг бис.

Бир эвес херек кырында тайбың дугайында сагыш-човаашкынын кылып КНО-нуң Кол ассамблеязының XXX сессиязынга эки күзелдер-биле киржир болза, кандыг-даа күрүне, бөлүк күрүнелер-даа тайбыңның болгаш улустар аразының найыралының угланымышкынынга быжыы-биле бараан боон турар Совет Эвилелиниң, социалистиг дем-каттыштырылгазының бүгү күрүнелериниң деткимчезин алыр.

Тайбыңның болгаш тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынының принциптеринге найыралдыг, эки харылзааларны тургузарын Совет Эвилелиниң күзел турары Американың Каттышкан Штаттарының улузунга эң эки күзээшкиниерни, а ол ышкаш Нью-Йорк хоорайның чурттакчыларынга чаагай күзээшкиниерни А. А. Громыко дамчыткан.

Ооң мурнунда Нью-Йоркка УССР-ниң даштыкы херектер министри Г. Шевелге баштаткан Украин ССР-ниң болгаш БССР-ниң даштыкы херектер министри А. Е. Гуриновичиге баштаткан Белорус ССР-ниң делегациялары чеде бергеннер.

ПОРТУГАЛИЯДА БАЙДАЛ

ЛИССАБОН. СЭТА-ның корреспондентизи Э. Ковалевтуң дамчытканы болза: Португалияның шериг удуртукчулары биле чурттуң үш баштакчы партияларының — социалистиг, коммунистиг болгаш улус-демократтыг партияларының удуртукчуларының аразында үр болгаш берге чугаалажышкыннарның түңнелинде дугуржуп алганы чазактың ниити программазын Португалияның хөй-ниитизи калбаа-биле чугаалажып көрүп турар.

Компартияның чангыс эвес удаа айтып келгени реакцияның ажык ходелиишкининиң боттуг айыылын медерел билир чорук болза чаа, алдыгы түр чазакты тургузар дугайында чугаалажышкынларның бүгү киржикчилериге хүлээп алдының болур, ботботтары удур-дедир чөпшээрежилгени чедип алырынче чурттуң политиктиг күштерин албадап турар деп, депшилгелиг португал парлалга айтып турар.

Чурттуң баштакчы политиктиг күштериниң аразында чуртка айыылдыг байдалдыг тургустунуп келирин болдурбазының эргежок чугулазының талазы-биле тургустунган ниити дугуржулга, чаа чазакты дүрген тургузарынга амдыызында шаптыктап турар ам-даа бар чөрүлдээлерни чок кылыырына чедирер деп, «Секулуз» солун бижээн.

Чаа премьер-министрге онаашкан хүлээлгениң чедишкиниг болурунга арганы бээр болгаш фашизмниң катап тургустунарының айыылын чайладыр, демократтыг хосталгаларны болгаш революцияның чаалап алышкыннарын камгалаар дээш, компартия бүгү-ле болдунар чүүлдерни кылыр деп, чазакты тургузарының дугайында чугаалажышкыннарга бир ужуражылга соонда, португал журналистерге ПКП-ниң Чингине секретары А. Куньял медеглээн.

Реакция эрткен үеже дедир эргилдени боттандырарын орадлажыр. Чепсектиг күштериниң шимчээшкинин чарар болгаш чок кылырын, улус массаларның болгаш ЧКШ-ниң эвилелин сулаарарын ол орадлажыр. Амгы үениң байдалдарында революцияның хөгжүлдезин бүгү чөөн үелдиг күштериниң чангыс эви чокка чедип алдынмас деп, Эворага болган митингге чүве чугаалааш, ПКП . ТК-ның политкомиссиязының кежигүнү Родригиш Пату медеглээн. Ол бодалдар-биле компартия ПКП-ниң ийи-чаңгыс кежигүнүнің Пиньейру ди Аливедунуң тургузар деп турар чазаанга киржиринге удурланмас деп, ол айыткан. Келир үениң чазаа бот-боттары удур-дедир чөпшээрежириниң чазаа болур, ынчалза-даа коммунистер болза ол чөпшээрежилге ажылчын аңгыының эрге-ажыктарынга, революцияның эрге-ажыктарынга бараан болур болза, оон кортпастар деп, Родригиш Пату чугаалаан.

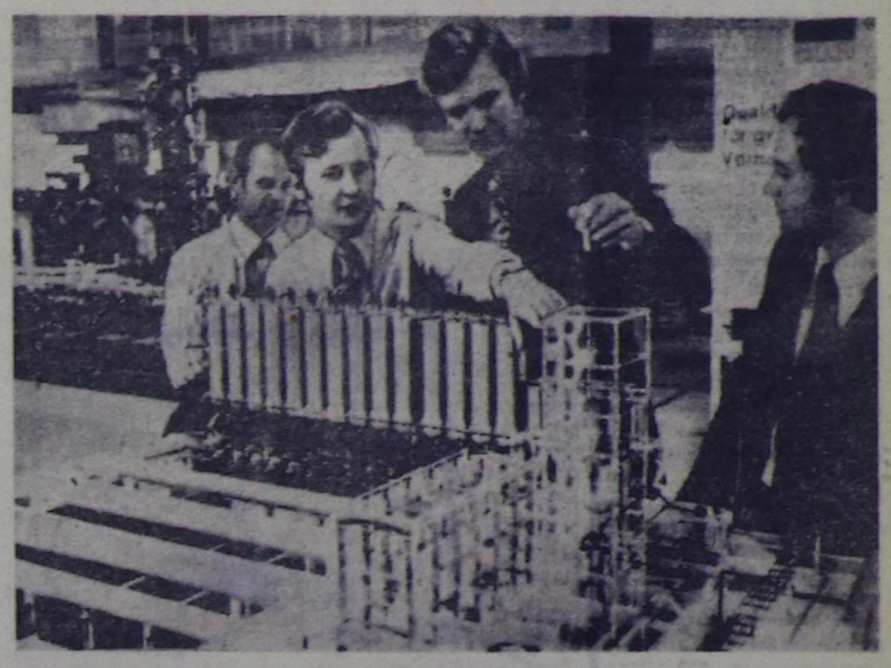

ЛЕЙПЦИГ. Делегейниң күсүү ярмарказы. ЧУРУКТА: совет павильонда келгеннер «Полимер-50» дээр тургузугну көрүп турлар. Ону ССРЭ-ниң болгаш ГДР-ниң тускай эртемниглери чогаадып кылган болгаш Новополоцк деп белорус хоорайда ол ажылдап турар.

АДН — СЭТА-ның телефотозу.

ЧАЗАКТЫ ЭДЕ ОРГАНИЗАСТААН

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Аргентинаның президентизиниң хүлээлгезин күүседип турар Итало Лудер чазактың ийи кежигүннериниң халашканын хүлээп алган. Висенто Дамаскону орнунга иштики херектер министринге мурнунда даштыкы херектер министри турган Анхель Федерико Робледону томуйлаан. Хорхе Гарридонуң орнунга национал камгалал министринге эрге-дужаалын Томас Воттеро эллээн.

Чазакта эң чугула эрге-дужаалларны эллеп турар ажылдакчыларның солчулгазының чугулазын аргентин парлалга демдеглээн. Президент Мария Эстела Мартинес де Перонның бүзүреп турганы Висенто Дамаскону иштики херектер министринге томуйлаарынга чепсектиг күштериниң салдарлыг болуктериниң мооң мурнунда удурланып турганы билдингир болгай.

Президент күзеевейн турда-ла, чурттуң сенадының даргазы болу берген, ам президентиниң хүлээлгезин күүседип турар Итало Лудер болза аарыг ужурундан шөлээлеп чоруй барган Мария Эстела Мартинес де Перонның орнунга күрүне баштыңының хүлээлгезин ынчаар күүседип эгелээн, бир хонгада-ла ындыг өскертиишкиннерни кылган.

БҮГҮ ДИПТЕРДЕН

ВАРШАВА. Варшаваның кол архитектору Тадеуш Шумелевич Варшаваның мырыңай төвүнге бедии 140 метр 40 каът ийи бажыннарны тударының төлевилелин бадылаан. Оларны даштыкы фирмаларга болгаш садыг төлээлел черинге, а ол ышкаш садыгның польша банкызынга болгаш «Лет» дээр польша авиакомпаниязга тудар. Чер адаанда гаражтарлыг ол бажыннарга делгелге эллдары, кафе, хоорайның аэровокзалы база турар.

БУДАПЕШТ. Венгр найысылалда дөртку фин-угор конгресс доозулган. Оон ажылынга делегейниң 24 чурттарындан, ооң иштинде Совет Эвилелинден муң хире эртемденнер киришкен. Алды хонуктуң иштинде олар фин-угор улустарның төөгүзү болгаш культуразы, этнографиязы, дылы болгаш литературазы-биле холбашкан айтырыгларны чугаалажып көргеннер.

БОННН. Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылганың талазы-биле Төвүлел хуралдың түңнел чадазынга Хельсинкиге чарлаттынган янзы-бүрү ниитилел тургузуглуг күрүнелериниң аразында харылзааларның принциптерин амыдыралга боттандырарының эргежок чугулазын Висбаденге болган «Тайбыңның марыжыныңа» киржикчилери демдеглээннер.

ТОКИО. Осаканың зоопарыгында кайгамчык немелде болган. «Такео» деп аттыг эр арыландан болгаш «Тама» дээр кыс пардан үш лиглер (арзылан биле парның хайнаан ынча деп адаар) төрүттүнген. Ынчалза-даа чоокку хүннерде төрүттүнген ол үш лиглериниң чүгле чаңгызы дириг арткан. Осаканың лигри делегейде чүгле чаңгыс амытан болур. Делегей практиказында ол ындыг амытаннарның төрүттүгениниң чүгле өн ашпас таварылгаларын хайгаарап көрген.

ДЖАКАРТА. Холера аарыг Индонезияда өн-не нептереөн халдавырлыг аарыгларның бирээзи. Бир эвес 1971 чылда чуртка холерадан аараан 6,5 муң таварылгалар турган болза, эрткен чылын 50 муң ажыг таварылгалар бар болган. Эрткен беш чылдарның иштинде ол айыылдыг аарыгдан 20 муң хире кижи өлген. Чүгле бо чылын өлүмнүг болган таварылгалар ийи муң хире болган.

МОГАДИШО. Сомалиниң Кисимайо деп хоорайында эртемниг социализмниң теориязының айтырыгларының талазы-биле курстар боон турар. Оон киржикчилери үлетпүрүнүң бүдүрүлге черлериниң ажылчыннары, күрүненің албан-хаакчылары. Олар бир айның иштинде политиктиг эртемнериниң үндезиннериниң талазы-биле, а ол ышкаш Сомали Демократтыг Республиканың даштыкы болгаш иштики политиказының талазы-биле лекцияларны дыннаарлар.

(СЭТА).

Херээженнериниң делегей чылы

Токиога япон иелериниң конгрезиниң XXI ниити-национал конференциязы боон эрткен. Чурттуң бүгү булуңнарындан конференцияга чыглып келген 13 муң ажыг делегаттар тайбың дээш, өөредилгениң демократтыг системазы дээш демиселдин айтырыгларынче, Японияда херээжен ажылчы чоннарның байдалынче улуг кичээнгейни салганнар.

«Японияда херээженнериниң байдалын экижидериниң дугайында тускай резолюцияны» япон парламент бо чылын хүлээп алза-даа, херээжен ажылчы чоннарның мурнукузу дег ажык ылгай көрдүрери хевээр арткан. Эң ылаңгыя амгы үеде, япон экономика кризисте кире берген үеде, оларны ажылындан бир дугаарында үндүрер, оларның ажыл төлевири эр кижилериниң ажыл төлевиринден барык ийи катап эвээш. Ынчангаш конференцияның киржикчилериниң кол негелдериниң бирээзи — Японияга херээженнерни ылгай көөрүн соксадыры болган. Конференцияның делегаттары өртектеринин өзүлдезин соксадырын социал хандырылганың системазын экижидерин негээн резолюцияны база хүлээп алганнар.

Херээженнериниң өл национал шуулганының киржикчилериниң хүлээп алганы: «Дириг чуртталганы берген иелер уругларны камгалаар, оларны өстүрер ужурлуглар!» деп лозуну чурттуң бүгү херээженнеринге тайбың дээш, дайынга удур демиселди күштелдиреринче кыйгырыг боон чангылаган.

ЧУРУКТА: Токионуң кудумчулары-биле конференцияның киржикчилери эртип тур.

Е. ЗАЦЕПИНАНЫҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Чөрүлдээ үргүлчүлевишаан

ВАШНИГТОН. (СЭТА). Ында Каттышкан Штаттар биле Испанияның аразында өл чурттуң девискээринде турып турар америк шериг базаларының келир үеэзинің дугайында эөлчеглиг чугаалажышкыннар боон турар. Ол базаларны АКШ биле Испанияның аразында найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында амгы дугуржулга өзүгаар тургускан, ооң хуусаазы бо чылдың сентябрь 26-да төнер ужурлуг.

Ол дугуржулганың хуусаазын узадырының дугайында бир чыл бурунгаар эгелээн америк-испан чугаалажышкыннар түңнел чок болган. «Вашингтон Пост» солунуң бижээни-биле алырга, Мадрид америк базаларны хевээр арттырарын чөпшээрээринге өрнаш кылдыр «кады камгалалдың болгаш бот-боттарынга дузаламчының» иштинге АКШ-тан хүлээлгелерни, а ол ышкаш 1,5 млрд. долларга амгы үениң боо-чепсээн хөй-биле садарын чедип алыр деп турар. Ынчалза-даа америк тала, чугаалажышкынларга Испания-биле ындыг дугуржулга АКШ-тың конгрезинге кажан-даа деткимчени албас деп медеглээн.

АРХЕОЛОГТАРНЫҢ ТЫВЫЫ

Байкалда эң улуг ортулук—Ольхонда каттышкан баштайғы совет-америк археология экспедициязы ажылын доосхан. Аңаа геологтар болгаш ботаникчер база киришкен. Сибирьниң бурунгу чурттакчыларының турлагларын, материалдыг культураның тураскаалдарын барымдаалап Американың аборигеннери-биле иннити демдектерлиг түүлдерни илередири болгаш оон уламыдан Азия материктен «Чаа оранче» кээп чурттай бергениниң дугайында даап бодаашкыннарының чөптүүн бадыткаар — шинчилелдериң сорулгазы ындыг турган.

Чех ук-төрелдиг улуг америк эртемден А. Хрдличка 1912 чылда-лаа Американың үндезин чурттакчы чонунуң баштайғы чурту Азия болуп турар, амыдыраа, чурттаарынга таарышкан черлерни дилеп тыварыбыле бурунгу кижи кажан-бир шагда ийи дипти тудуштурган кызыы мойналыктап оортан Америкага чедип келген деп бодалын чугаалаан. Америкага кижилер кээп чурттай бергенинге хамаарыштыр Хрдличка Сибирьни онзалап айыткан. «Америх кижиниң укталып тывылганының айтырыын тып тодарадыр дээш Сибирьге база дагын ээп чедер апаар силер» деп, ол эртемден чугаалаан.

Хрдличканың өөренгичизи, Гарвард университединиң антропология доктору Вильям С. Лафлин биле улуг совет төөгүчү болгаш археолог академик А. П. Окладников олар ол даап бодаашкынны бадыткаан болгаш улам калбартып хөгжүткен. Эрткен чылын АКШ-тың Эртемнериниң национал академиязының чалаанын ёзугаар академик А. П. Окладников болгаш оон сурукчулары Алеут ортулуктарынга барып дем каткан шинчилелдерге киришкен. Бурунгу кижиниң күш-ажылының дөрт ажыг чепсектерин оларның бирээзинден тыпкан, оларның дыка хөйүн көөрге мурнунда Азиядан тывылган түүлдер сагышка кирер болган. Ам Байкалга барган археологтар Америкага болгаш оон чоогунда ортулуктарга бурун-шагда кожүп барган кижилериң эгелээн оруктары моортан чадап чок деп түвеин тодарадырын оралдашкан.

Казыышкынар чоруп турарының үезинде каш-даа бурунгу турлагларны тывар аргалыг болган. Бурунгу анчыны орнукшуткан черни ажыктан, оортан сөөктен кылган улуг илбек серээлерни, эвенкилериң буур мыйызындан амгы кылыглары сагышка кирер серээлер тывылган. Балыктаар сыырткыыштар, кожуглуг бижектер хыны, хүлер сыптыг сөөк бижек, өгели берген будукту дүрбүп турган аштаарынга ажыглап турган шинчилиг согааш дажы болгаш өске-даа эдилел түүлдериң аймаа кончуг солун болган.

Доктор Вильям С. Лафлинниң чугаалааның ёзугаар алырга, калбак бижек хыны шаанда Ыдыктыг Лаврентий ортулуктан оон тыпкан хынынга кончуг дөмей болган. Ынчалзажок Бурхан шенектен тыпкан түүл оиза хайгамчык болган—оортан даш век кижизиниң баш сөөгү тывылган, ында моол болгаш индей кижилериң хевир бүдүжү тудуш шинчилиг болган. Ол түңнелдиг кайы хире чөптүүн тодарадырынга антропологтуг шинчилел дузалаар.

Совет-америк археологтуг экспедициянның ажылының ужурдузазын болгаш түңнелдерин үнелеп көрбүшаан, ук экспедициянын совет таладан удуртукчузу академик А. П. Окладников «Ольхонга найыралдың, билчиишкиниин болгаш дузалажылганын ёзугаар тергиидеп турган. Кижи бүрүзү иннити херекке салымшкынын книгген» деп чугаалаан. Мындыг янзылыг дем каткан шинчилелдер делегейниң дүшкүүрлүг чоруунуң кошкаашкынының байдалында болдурар аргалыг болган деп ол эртемден онзалап демдеглээн.

А. ГАЙДАЙ.

(СӨТА-ның корр.).

Иркутск.

Акым дугайында тоожу

(Уланчызы. Этези № 216, 218 «Шында»

— Мээң бо аалым дайынга кирип шаг болган, дуржулгалыг ат-тыр, ооллар, оок сыңайны бээрге чайгаар-ла кулаан кыскаш, доңгаш дээр Октар баш кыры-биле сыгырып эрте бээр дивес силер бе.

— Күжүр малды көрбес сен бе, ээзин чайгаар-ла камгалап чорааны ол-дур—дээш Чылбак аттарны одуртур топтап, көре берген. Оларның ишти тыртым-тыртым, могап турупканы илдең. Ол чоога эринде саараат сигенче айыткаш, ооллар, доо сигенни аттарга чиртип алза але —дээн.

— Шыиап-ла але, күжүрлерге оон эккеп бээр-дир дээш, Таржаа сигенче маңнапкан. Чылбак оон соонан база дап берген. Хенертен дирс-дарс дизе-ле снарядтар ында-мында частып эгелээн. Маңнап бар чыткан Таржааның эктинден бир-ле түве черже сы база берген ышкаш сагындырган. Ол черге калбаш барып дүшкен.

— Канчап баардың, Таржаа —деп, Чылбак алгыпкан. Долгандыр шимээн-дааш кулак уюк. Чылбактың оң талазында турган Севээн-ооллуң аңы белдиреш дээн соонда киштей каапкаш олура дүшкен. Чылбак кезек када аңгадай берген. Фашист снарядтарның кайының кээп турары-даа билдинмес. Бир көөрге Таржаа чыткан чериндан тура халаш, маң-биле аңдынче ыдып олурган. «Харын-даа дириг-дир сен але» дей каапкаш, Чылбак аңдының кырынга олурупкан. Аңдын өлүртүп алган Севээн-оол аңаа ушкажыпкан. Балыгланган, өлген-даа кижилер бар. Демин чаа-ла өлүм дугайында бичии-даа бодаайн баштактаныш, хөөреп турган Сеигиин санитар хыстар көдүржүп аппар чыткан. Баштайғы хогарал дайынчыларның сеткилиге аары-биле дегген. Оларның өжээн кылыы улам хөрлээлеп турган. Камгалалче улам ажытталып алгаш, атакаже команданы четтикпейн манап турганнар. Полк командири Попов боду база балыглалыпкан, холун чаткыштай шарып алган хап келген. Бир дугаарында тулчуп турар аныяк тыва дайынчыларның халдаашкын-даа, камгалал-даа үезинде эрес-дидимин, чаңгыс демниин полк командири дораан эскерип каан.

Караңгылай бергенде полк база катап атакалап киргген. Капитан Кечил-ооллуң «Төрээн чурт дээш, эскадрон, бурунгаар!» дээн командазы чаңгыланып үнери билек, тыва эскадрон дигин-биле бурунгаар садырт дээн. Карак чивеш арызында олар Горыць хемни кежир каккаш, фашистерни шуут-ла суурга чыгап келген. Дайзын удурланыышкынын күштелдирбишаан, баштай шаап киргген взводтарга эвээш эвес когаралды челиргген. Ынчалза-даа эскадрон атказрлаваан. Полктуң Алексей Коваленко, Хафиз Ахмеджанов, Михаил Каташев командылаан өске эскадроннары суурнуң өске уштарында база-ла изигизиг тутчуп турган. Тыва эскадрон Деражионуң кыдыкы кудумчуларынга хап келгеш, өске талазындан халдап киргген иннги эскадрон-биле каттыжа берген. Дайзын суурнуң төвүгче кыстырган тудум удурланыры дам барган. Ол ам чыгыдар ок-биле ыызыг-кый чок алып эгелээн. Эң мурнунда чоруп олурган үшкү взводтуң командири улуг лейтенант Монгуш Сат кээп дүшкен. Ол-ла взводтуң салбыр командири бичи сержант Сундуй база балыгладыпхан. Октар кулак кыйыныбиле сыңайнын, баш көдүрер харык чок апарган. Ол аразында үшкү взводка чораан санитар кыс Севилдиң чиге болгаш өткүт үнү чаңгыланып үнген:

— Бистиң командиривис Сат дээш, взвод бурунгаар!

Дайынчылар кызыг-кый чок сыңнайнын турар окту-даа тоовайн бурунгаарлан бар чыткан Севилдиң соонда ыдыпканнар. Взвод бурунгаар хаңылап кире бээрге Севил дезир келгеш, балыглаңган эштерин шарып киринкен. Тыва эскадрон Деражионуң төп кудумчуларынга дайзын-биле тутчуп турда, мырыңай караңгылай берген. Полктуң эскадроннары ол-бо талада кирзе-кирзе, ам шуут холужа берген. Чылбак бир-ле чыртыкылаш дээр орта, чанында чораан эжинче көре каапкан. Бөргүнүң адаандан суук кара дуктери уштунгулай берген, хүрең шырайлыг, арнында дери кыдаңайнын турар аныяк дайынчыны Чылбак таныырда ышкаш болган. Чогум ким боор бо дээрзин ол сактыр чай албаан. Ок сыгырган соонда Чылбактың бөргү уштунуп чаштай берген. Чылбак көре каапларга бир бажың азыйдан фашист снайпер, оларже шыгаап чыткан. «Бо азаны адырям» деп Чылбак химиренмишаан, бичии ажытталчак черже чыда дүшкеш, фашистиң бодун шыгаай берген. Оон оозу чык дээн соонда, фашист оозуму кончуг шала кулбурту шөйлү берген. «Ол боор көрем» деп ыы хангалак чыдырда өлген немецтин орнунга ам ийи кижи бажы ковайып келген. Чылбак ам боозун улуг шыгаавайн-даа оларже ийи-үш улай чызырадыпкан. Ам ол азыгдан шимээн чиде берген. Чылбактың черге чыткан бөргүн демги кара-хүрең шырайлыг оол силгий тутканы, олче сунган. Бөргүнүң хаваанда кызыл сылдызының баалыңы хоорлуп чаштай берген болган. Оолдар бот-боттарынче көргеш, чүгле хүлүмзүрүп каапнар. Таныжып чугаалажыр чай чок болган. Олар улам бурунгаарлан киринкен.

Барык-ла дүн ортузу турда полк суурну немец фашистерден бүрүн хостаан. Тыва эскадроннуң баштайғы дайынчы сагыл четтиринишкини чедиишкиниг болганы дээш, полк командири байыр чедирген.

Хүнзедир диңмиреп келген аткылажыышкының даашшимээнин читкен. Дайынчылар дыыче кирип, ында-мында кыпкан одагларны долгандыр тургулаткан, көөрешкен, хүлүскү тулчуушкундан эпизодтарны сактып чугаалажып турганнар. Ынаар бир одагдан каткы-шимээн үүхтелбейн турган. Чылбак биле Мөңгештей олче маннажыпканнар. Ында санитар кыстар аразында Тонгак Даржаа чула-ла кожамыктап турган.

Караңгыла бараан көргеш,
Карам бе дээш халдып
келдим.
Хайлыг фашист мурнумда бо
Калбаңайдыр тейлеп олур.

Олагның чанындан чаактары улам кыза берген, шилгедек дурт сыныг, дозур кара каракталыг дайынчы кыс Сынааже имирертир кайгавышаан, Таржаа улаштыр кожамыктаан:

Чаа дайын эвес болза
Чараш караа санал киирзе.
Улуг дайын эвес болза,
Уруг эшке санал киирзе.

Одаг долгандыр чыр-шоң үүжүп каттыржып турган дайынчыларның аразындан Чылбак дем тулчуушкун үезинде кожа чораны хүрең шырайлыг аныяк ооллу таный тыртып каан. Ол Мөңгештейни шенээнден тырткаш аңаа чугаалаан:

— Көрем, дуу Егор эвес-тир бе?

Чүү, Егор? Аа, Абакан чурттуг де даан. Каям, баргаш байысаапталы—дээш, Мөңгештей оолче шинтпирлиг базыпкам. Ол ооллуң чеңинден тырткаш, хүлүмзүрбүшаан, айтырган:

— Сен Егор сен бе?

— Чок, Мурат мен—деп, демги оол шала элдепсиңгел хевирлиг харылаан.

— Кайын келген сен?

— Казахстандан.

— Аа ынчаарга-ла Егор эвес-тир сен—деп, Мөңгештей арнында хомудаан хевир-биле чугаалаан.

— А силер Егорну сураглап чор силер бе, ол мында-ла болгай — дээш, демги оол кожаныда одагже маңнап чоруткаш, тываларга дөмейн кончуг кара оол эвертип эккелгеш,— Егор бо-дур дээн.

Мөңгештей ооллда-ла бергген.

— Орта кижи сен бе, Егор, аванче чоп чагаа биживедтей бердин, ол дүвүреп шаг болуп турар чорду, ачаң кайдал?

Оол кезек аймын тыпайн тургаш буруузунган түвеш дег харылаан:

— Үргүлчү-ле бижип-ле тур мен. Ачам аалда-ла түве.

— Ачаң чаа бергени ол бе?

Оол аңгадай берген түве дег кайгап турган. Чылбак түвеин ужурун билип кааш, каттыра берген.

— Сен кайыын келген сен, Егор—деп, ол соң айтырган.

— Якутиядан.

— Бистиң сураглап турар Егорувус Хакасиядан кижи болгай—дээш, Мөңгештей база каттыра берген. Оон соонда дайынчылар ам таптыг таныжып ап, хөөрежи бергеннер. Оглундан чагаа келбейн баарга дүвүреп чоруур Егориун аазын сактып келгеш, Чылбак олаг чарымга олура тырткаш, аалынче чагаа бижий берген.

(Уланчылыг).

ВЕРТОЛЁТ—ЭПТЕКЧИ

САХАЛИН. Хамаалы ужар түүл көдээ ажыл-агыйга болгаш тускай ажыглаарының Бүтү-эвилелдиң эртем-шинчилел институдунуң шылгакчы-шенекчи ужудукчулары МИ-8 деп вертолёттуң дузазы-биле ЭДШ-ниң чагыларын тургузар болгаш бедик күженишкиниг шугумнарның сывырган демирлерин шөйериниң талазы-биле ажылдарны чорудуп турарлар. Ол арга арга-ыяштыг, тулаалыг, даглыг черлерге тудуг кылып турда калбаа-биле хереглеттинер. Кижилериң элээн каш хүннер иштинде ажыл кылыр черлеринге агаар эптекчизи ажылды каш-ла шактың дургузунда кылыр.

ЧУРУКТА: МИ-8 вертолеттуң дузазы-биле электродамчыдылгазының сывырындак демирлерин шөйүп турары.

О. ГАЛУШКОНУҢ фотозу.

(СӨТА-ның фотохрониказы).

СПОРТЧУ АМЫДЫРАЛЫВЫС

Бии-Хем районнуң ажылышчилери тоску беш чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш бүгү бар күжүн олче угландырган ажылдан турар. Оларның алган социалистиг хүлээлгелерии чедиишкиниг күүседиринге күш-культура болгаш спорт биче эвес рольду ойнап турары чугаажок.

Күш-культураны болгаш спортту сайзырадыр, оон материалдыг баазазын экижидер дугайында Коммунистиг партия болгаш совет чазак улуг кичээнгейни салып, тускай доктаалды үндүрген болгай. Ону амыдыралга боттандырар талазы-биле бистиң Бии-Хем районнуң чер-черде комсомол, профэвилел, спорт организациялары боттуг хемчеглерни алган.

Районда ниитизи-биле он дөрт күш-культура коллективтери бар, ында 2 муң ажыг кижи хаара туттунган. Спорттуң янзы-бүрү хевирлерин хөгжүдери оон материалдыг баазазындан кончуг хамааржыр. Ынчангаш ону экижидер дээш улуг кичээнгейни салып турар бис. Районда бөлүүн дерилгелиг 4 стадион, 8 волейбол, 6 баскетбол ойнаар, а кышкы үеде мячилиг хоккей ойнаар үш шөлдерни кылган.

Районнуң аңгы-аңгы булуңнарында хостуг хүрештин, футболдуң, баскетболдуң, волейболдуң, хаак спортунуң секциялары доктаамал ажылдап турар, ында хөй аныяктарны хаара туткан. Күш-культура болгаш спорт ажылы «Өөк» совхозта, «Сельхозтехниканың» Бии-Хем салбырында багай эвес чоруп турар. Спорттуң дериг-херекселдерин садып алырынга ол черлериниң удуртукчулары улуг дузаны чедирип келген. Үстүнде адаан черлериин удуртукчулары ажыл-ишчилериниң хостуг шагын, үезин ажыктыг эрттиргин дээш сагыш салып, боттуг деткимче дузаламчыны көргүзүп, спорт-массалыг ажылды чорударынга таарымчалыг байдалды тургускан.

Спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге секциялар эрттиреринге хөй-ниитичи тренерлер С. Уйнук-оол, М. Анчикай, В. Иконников, А. Сараскин, М. Ховалыг оларның киирип турар үлүг-хуузу улуг.

Бистиң районнуң спортчу амыдыралында баа бир эки түве — Туранда ыругларның спорт школазын эрткен чылын ажытканы болур. Ам ол школада чиик атлетиканың, хаак спортунуң секциялары доктаамал ажылдап турар, ында мергежилдиг школачыларны хаара туткан. Школаның ажыттынган чылында хаак секциязына киржип турган өөреникчилер хаак спортунга республика школачыларының бирги чери дээш болган маргылдаага чедиишкиниг киржип, команда талазы-биле иннги черни эзлээн. Ыругларның спорт школазында эки шнарлыг хаактар, чиик атлетиканың дериг-херекселдери, хеви четчири-биле бар.

Чедиишкиннер-биле чергелештир бистиң ажылывыста четпестер ам-даа хөй. Районда кышкы үеде янзы-бүрү спортчу оюнар эрттирер спорт залдары кончуг эвээш. Оон бир чижээн Туран хоорайдан ап көрээлинер. Ында түүлде № 2 ортумак школада эки дериттинген спорт залы бар. Ол залды кышкы үеде колдуунда школаның өөреникчилери эзлеп турар, а хоорайның аныяктарының секциялар, маргылдаалар эрттиреринге чери чок.

Күш-культураны болгаш спортту сайзырадырының үш чыл планын ёзугаар алыр болза, бистиң районда ол талазыбиле ажылдар шуут чоруттунмайн турар деп болур. Бүгү эвилелдиң күш-культура комплекизи—ГТО дужаалдазы районда ниитизи-биле куду деннелде чоруп турары бисти дүвүредип турар. 1974 чылда районга ниитизи-биле ГТО-нун нормаларын түгле 1 муң хире кижи дужааган.

Бистиң районнуң күш-культуржулары үстүнде адаттынган четпестерни дарый чайладыр дээш бүгү бар күжүвүстү үндүрүп, районда спорт ажылын чогуур деннелге чедирер дээш кызыл ажылдап турар бис.

А. ЧЕРМЕНЕВ,
районда «Урожай» эки-тура спорт ниитилелиниң даргазы.

ААР АТЛЕТИКА МАРГЫЛДААЗЫ

Аар атлетикага делегейниң болгаш Европаның ээлчеглиг чемпионады бистиң Төрээн чуртувустуң найысылалы—Москва хоорайда В. И. Ленин аттыг Төп стадионда сентябрьниң 15-те эгелээн. Ол улуг маргылдаада делегейниң 10 чурттарындан 100 ажыг эң шыырак спортчулар киржип турар.

Оларның аразында Олимпий оюнларының, делегей чемпионнары болгаш мындыг улуг маргылдаага бир дугаар киржип турар спортчулар база хөй.

Баштайғы ийи хүн болган маргылдааның түңнелинде аар атлетиканың эң чиик деңзиинге япон спортсмен Такеути Масамото штанганы хепертен көдүреринге делегей рекордун тургускан. Оон түңнеля 108 килограмм болган.

56 килограмм чедир деңзилиг штангистерниң аразында болган маргылдаага делегейниң ийи дакпыр чемпиону турган болгар спортсмен Атанас Киров ол бедик адын база катап бадыткап, ам делегейниң үш дакпыр чемпиону болган.

(СӨТА).

ДЕЛЕГЕЙ ЧЕМПИОНУ ТИИЛЕЭН

МИЛАН. (СӨТА). Итальяның бо хоорайында шыдыраа талазы-биле улуг делегей маргылдаазында шыдыраага делегей чемпиону Анатолий Карпов тиилелгени чедип алган. Түңнел маргылдаага Венгрияның төлээзи Лайош Портиш-биле Карпов ойнаазы, алды салыгдан 3,5 санны алгаш, бирги черни эзлээн.

Тигран Петросян биле Любомир Любоевич (Югославия) 3—4 черлерни үлешкен.

Спорт ● Спорт ● Спорт

ЧЕМПИОННАР

МИНСК. (СӨТА). Бо хоорайның Спорт ордузунга классиктиг хүреш талазы-биле делегей чемпионады сентябрь 14-те доозулган. ССРӨ-ниң шилиндек командазы сес аллын, бир мөңгүн медальды чаалап алгаш, команда талазы-биле тиилээн.

Эң-не күштүглериниң ады бо: совет мөгелер Владимир Зубков (Минск), Виталий Константинов (Ульяновск), Фархад Мустафин (Москва), Нельсон Давилян (Киев), олимпий чемпиону Шамиль Хисамутдинов (Москва чоогунда), Анатолий Быков, Анатолий Назаренко, олимпий чемпиону Валерий Резанцев (шупту Алма-Ата), ол ышкаш Болгариядан Камен Лозанов болгаш Александр Томов.

Совет командалаан мөңгүн медальды Киевтен Александр Колчинский (100-тен өрү кг) алган.

Сентябрь 15-те хостуг хүрешке делегейниң бирге чери дээш маргылдаа эгелээн.

Тувинская правда

● **«Тувинская правданың» үнүүшкүнүг редакциязы Улуг-Хем районда».** Болук материалдар.

● **«Дайынчы, принципиалдыг туруш».** А. Бонинниң корреспонденциязы.

● **«Шын шилип алышкын».** «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелиниң парткомунуң парткабинет эргелекчизи Т. Казанцевзының идеолоттуг ажылдың практиказының дугайында түүлү.

● **«Чечектериниң болгаш чаагай кижилериниң чери».** Б. Бузыкаевтиң очеркиниң тончузу.

● **«Кижи болгаш бойдус».** Тематиктиг арын.

● Иштики, даштыкы болгаш спортчу информациялар.

Телевидение

СЕНТЯБРЬ 18-ТЕ

МОСКВАДАН

9.00—Медээлер.
9.10—**«Горький — ажылчын аңгының ыраажызы».** 2-ги дамчыдылга.
10.05—**«Географтың ажыдыышкынарының болгаш амгы географтарның шинчилелдериниң төөгүзүнден».** Өңнүг.
10.35—**«Тывызыктар тыпканы».**
10.50—Документалдыг, өңнүг фильмнер программазы: **«Калуга биле ужуражыышкын», «Елец», «Ак Бакурианы».**
11.45—**«Профессиялар дугайында чугаа».**
12.15—**«Спортлото»** тиражы. Өңнүг.
12.30—Киножурнал.
12.40—**«Шыдыраа школазы».** Разрядтыглар клазы. **«Эндшпиль».**
13.15—**Классиктиг музыка концерти.**

КЫЗЫЛДАН

14.15—**«Сецээ бүзүрээр менъ».** Уран-чечен телефильм.
15.20—Мультфильм.

МОСКВАДАН

15.30—Спортчу программа. Өңнүг.
17.30—**«Ye».** Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.00—**Телемедээлер.**
18.15—**«Челээш».** Дамчыдылга.
18.45—Телефильм.
19.00—**«Кижи болгаш хоойлу».** Дамчыдылга.
19.25—Телемедээлер.
19.35—Чарладдар, реклама.

МОСКВАДАН

19.40—**«Омега» хевири».** Хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайғы көргүзүлгези. 4-кү сериязы.
23.00—23.30—**«Ye».** Информастыг программа.

Ачаагар

Кызылдың агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга, бүгүн республикага бүргеп, аязыр, чамдык черлерге чаар. Соңгу-барыын чүк угланыышкынныг хат секундада 7—12 метр чедер. Агаарның температураазы дагларга 9—14, өскелериге 14—19 градус чылыр.

Кызылга бүргеп, аязыр, чагбас. Хат секундада 7—12 метр чедер. Агаарның температураазы 14—16 градус чылыг болур.

Чыланныг шинчилел

Фрунзениң шинчилел кылыр, зона заайы-биле зоокомбинадында чурттуг янзы-бүрү районнарындан туткулап алган хөй чыланнар келген. Бо хүннерде ында болза фармацевтика бүдүрүлгелеринче кургадып каан 32 грамм чылан хоранын чорудуп бээринге белеткеп турар.

Чыланнар чурттап турар бажынның эжиинде: «Кирип болбас» деп бижип каан. Ынчалза-даа гепертологтар Ю. Сударев, М. Воробьев олар-биле хоруглуг черже кириптивис.

Лабораторияның ханаларын дургаар клеткалар бар, ол кобр, гюрз, эф, гадюка, щитомордник дээр шагар, хоранныг чыланнарның «квартиралары»-дыр. Өг-бүле бүрүзүнге ийи клетка кылып берген. Оон бирээзинде электри хып турар—чырык база чылыг. Өскезинде —дүне-даа, хүндүс-даа шуут карангы. Чыланнар дыштанырда ындыг карангыга ынак, харын оон ужурунда олар даштар аразынче кирер, шыргай ыыштар хөлегезинче чүткүүр, хаялар чарыынче кирерлер.

Бо шинчилел лабораториязы —бистиң чуртта эң-не улуг. Ол болза чылан хораны бээр кол чер, ол хоранны түгле совет эвес, харын хөй даштыкы чагыкчыларже чорудуп турар. Лабораторияның эртем ажылдакчылары болгаш лаборантылары мурнуку чылдарда он-он муң чыланнар-биле ажылдап турган. А ам дээрге, чижээ, гадюкалар түгле сес муң арткан. Оон-биле кады хоранны мурнуладаазындан хөйну ап турар —бо чылын ону 920 граммны алыр ужурлуг.

Зоокомбинаттың директору А. Левенецтин чугаалап турары болза:

— Гадюканың бир грамм кургаг хоранын алыр дизе ону түстен хөй чыландан алыр херек. Ынчаарга шаанда, биске хоран шилип алырының чаа технологиязы чок турда, бир граммны алырынга 200—300 чылан херек турган.

920 грамм хоран—ол дээрге герпетологтарның кылыры он-он муң кезип эмнээшкиннер-дир. Чыланның хоранын неделяда үш катап алыр, оон соонда чыланнарны чемгерип, дыштандырар, оон база-ла «ажылдадыр».

Чыланның ол хораны—өңү-биле-даа, хоюу-биле-даа ары чигири дег. Ону түскай камерага кургадыр, а оон соонда бичии флакончиктерге ургулаап, чагыкчыларже чорудуп бээр. Биче-эргек хире ындыг флакончик ишти хоран хөй мун рубль өртектиг. Чижээ, гадюканың грамм кургаг хоранынын өртээ 790 рубль болур.

Чыланның хораны коргунчуг. Ынчалза-даа ол болза чылан хоранынга удур сыкыртыр «антигюрза», «антиэфа» деп эмнер бооп, кижиниң тынын алыр. Чылан хоранындан кылган «випраксин», «выпросал», «короброксин» дээр эмнер-биле радикулитти, ревматизмни, полиатритти невралгияны болгаш өске-даа аарыгларны эки эмнээр. Чылан хоранынын өске-даа эм болур чажыттары ам-даа ажыттынмаан.

Он беш чыл бурунгаар Ю. Сударев бодунун дузалакчылары-биле ол лабораторияны тургузуп эгелеп турар үеде, чыланнар азыралга таарышпас, чем чивес, дораан өлүп каар дижип тургулаан. Лабораторияның ажылдакчылары ол ындыг эвес дээрзин бүзүреткен.

Ындыг болзажок, чижээ, гадюкалар эки дээрге-ле частан часка чедир чурттаарлар. Оон ужурунда оларның саның үргүлүү көвүдедир апаар. Зоокомбинатта чыланнар тудар бригадалар бар, олар Казахстанның, Киргизияның, Узбекистанның мурнуу талакы кургаг ховуларында ажылдап чоруп турарлар. Аная гадюканы, щитомордникти Сибирь мун-муну-биле берип турар.

...От өже берген, агаарлаашкынны ажылдадыпкан. Кудумчуга үнүүлеп келдивис. Чугаалажып эгелээн бис. Бойдустуң эң-не өлүмнүг чепсектериниң бирээзи —чылан хораныы кижинин кандыг арга-биле ажыктыг кылдыр ажыглай бергенин мээн чугаалашкан кижилерим тайылбырлап турдулар.

А. МЕРКУЛОВ,
«Правданың» корр.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 18-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Бешки халдаашкын»** (1-ги, 2-ги сериялары) 9.30, 12.20, 15.10, 18.00, 20.50 шактарда.

«ПИОНЕР»: **Киночыынды** 10.00, **«Вероника ээп келген»** 11.40, 13.20, 15.00, **«Кол хүн»** 16.40, 19.00, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Байыр-биле, артист»** 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Максим Перепелица»** 15.00, **«Үнү чок кижи болгаш ынакшыл»** 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ГЕОЛОГ» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: **«Дүштер боттанмаанда»** 18.30, 20.30, **«Хар кадын»** 10.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: **«Аас-кежиктиг бол, Мануала»** 18.00, 20.00, **«Крышадан базым»** 16.00 шактарда.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ. Индекс 667000

Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчызының 35-24, пропаганда киллизиниң 31-75, харыысалгалыг секретарының 23-54, партийжи амыдырал киллизиниң 37-13, культура киллизиниң 23-54, келээ ажылагый киллизиниң 21-47, үлетүүр киллизиниң 22-64, чагаа киллизиниң 41-27, информация баа совет тургузуг киллизиниң 20-60, корректорларның 27-41, бухгалтериялың 50-22, солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТИРАЖЫ 15877. ЧАГЫГ № 224.

СОЛУННЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 1).

ТС—00918